ZELF BEHEER

5

DE AS
tijdschrift voor politiek en kultuur



DE AS
tijdschrift voor politiek en kultuur

nummer 5 - aug.-okt.1973.
verschijnt 6 keer per jaar.
uitgave: pamflet/ram.
abonnement: ƒ 12 of meer.
los nummer: ƒ 2; per post ƒ 2,60.
abonnementen worden verlengd, tenzij tijdig tegenbericht is ontvangen.
bestellingen uitsluitend door storting van het verschuldigde bedrag.
administratie: pamflet, postbus 17, driebergen, giro 255 36 50.
redaksie-adres: bickerstraat 2c, rotterdam-4, telefoon 010 - 65 48 49.
redaksiekollektief: boudewijn chorus, anton constandse, rudolf de jong, wim de lobel, arthur mendes-georges, simon radius, hans ramaer.
verder werkten aan dit nummer mee: piet eimers, joke holdtgrefe, robert gerretsen, thom holterman, leonie kwakkelstein, wim kooring, joop lommertsen, george noordanus.
druk: usp, utrecht.

redaksioneel

Het onderwerp van dit nummer is zelfbeheer. Daaronder verstaan we de organisatie van de maatschappij door de mensen zelf.
Zelfbeheer is een regelrechte bedreiging van de huidige kapitalistiese en autoritaire samenleving. Vandaar dat de Lip-arbeiders in het Franse Besancon op hardnekkig verzet stuiten bij hun pogingen de produksie in eigen beheer voort te zetten.
Want om zelfbeheer te verwezenlijken is het noodzakelijk dat de producenten de beschikking krijgen over de produksiemiddelen èn de mogelijkheid om in vrijheid hun eigen leef- en werksfeer te ordenen.
Toch is zelfbeheer geen utopie. Integendeel. In spontane vormen van arbeidersstrijd als stakingen en bezettingen, zien we de idee van het zelfbeheer opduiken.
Zelfbeheer is de natuurlijke organisatievorm van het socialisme.
In dit nummer worden diverse aspekten van het zelfbeheer belicht, zoals de strategie, de konsekwenties en de vormen van zelfbeheer. Verder vragen we aandacht voor de ondernemingsraden, het Joegoslavies 'model' en zelfbeheer in het vormingswerk.
Tenslotte het volgende: De As is goedkoop. We willen graag dat het zo blijft, maar daarvoor is steun nodig van de lezers. Daarom: losse nummerkopers, neem een abonnement; abonnees, win nieuwe abonnees. En als u geld stort, maak dan wat méér over dan ƒ 12.

zelfbeheer in joegoslavië

Het zelfbeheer in Joegoslavië is steeds gebaseerd geweest op een socialistiese veronderstelling, namelijk dat de ondernemingen geen eigendom zijn van de arbeidsraden, maar "sociaal kapitaal" van de gemeenschap. Het beheer - door de bedrijfs- en beheersraden - moest dus onderworpen zijn aan regelen, ontworpen en aanvaard door de ganse maatschappij, en zich binnen deze overeenkomsten voltrekken. Vandaar dat de ekonomiese bestuursorganen "basiseenheden van verenigde arbeid" werden genoemd, dus onderdelen van een federatieve "arbeidsorganisatie". De amendementen op de grondwet, die in 1971 zijn doorgevoerd, hebben enerzijds de vrijheid van een bedrijfstak gewaarborgd, waardoor elke onderneming zelfs haar eigen struktuur kon bepalen. Maar aan de andere kant werd aan de "werkende mens", die in staat werd gesteld "zijn persoonlijke materiële en morele belang te realiseren", voorgehouden dat hij niet zijn partikuliere gang kon gaan. Hij mocht dan wel "mede beslissen over alle zaken van de maatschappelijke reproduktie", maar "werkend met reproduktiemiddelen in sociaal eigendom". Hij was "gelijkgerechtigd mat andere werkende mensen in de verenigde arbeid", maar "in onderlinge afhankelijkheid, verantwoordelijkheid en solidariteit".

Twee elementen moesten dus worden verzoend: het zelfbeheer en de belangen van de ganse gemeenschap. In de periode van 1945 tot 1950 was gepoogd een strakke vorm van staatssocialisme door te voeren. Na de breuk met de Sowjet-Unie in 1948 en gezien het grote verzet tegen de almacht van de staat begon in 1950 het langdurige proces van overheveling der macht van de federale regering naar de afzonderlijke republieken, provincies en gemeenten, en van de décentralisatie van de ekonomie. Op het platteland betekende dit dat 80% van de bodem weer werd geëxploiteerd door partikuliere boeren (sinds 1953 in gezinsbedrijven van tien hektaren) hoewel die wel genoodzaakt waren zich in koöperaties te verenigen. Deze bezaten namelijk de

machines en controleerden de groothandel. Wat de nijverheid aangaat werd ook wel een plaats in geruimd voor het bescheiden familiebedrijf, maar natuurlijk ging het allereerst om het funktioneren van fabrieken van een behoorlijke omvang. Van 1953 af nu werden deze bevrijd van de dwingende voogdij van de regering, de nationale bank, de staatsplanning. Zouden de ondernemingen eigendom zijn geworden van de raden, dan zou men echter een soort "kollektief kapitalisme" scheppen, zelfstandige vennootschappen die de weg konden op gaan van de burgerlijke bedrijven. Wilde men dit voorkomen dan behoorden organen van de gemeenschap (prakties die van de overheid) de bevoegdheid te hebben in te grijpen en het zelfbeheer te beperken. Tussen deze twee polen heeft het Joegoslaviese experiment zich bewogen. Herhaaldelijk zijn de regelen en wetten veranderd om te proberen een zeker evenwicht te vinden tussen groepsbelangen en behoeften van de gemeenschap.

GRENZEN DER AUTONOMIE

Waartoe kan een volstrekte autonomie leiden? In het gunstigste geval natuurlijk tot een werkelijk kollektief beheer, met deelneming van alle werkenden, een demokratiese struktuur en beslissingen, die door de basis genomen worden. Maar het is dan nog maar de vraag in hoeverre een socialisties bewustzijn overweegt. De solidariteit kan zich ook wel openbaren als het gezamenlijk najagen van het beperkte groepsbelang, het maken van zoveel mogelijk winst (o.a. door hoge prijzen!) en die grotendeels uit te keren onder de leden. Dat kwam herhaaldelijk voor: de uitkering van één of meer maanden extra-loon. Berucht waren de financiële profijten in de klein- en groothandel, in de buitenlandse handel. Die zijn niet in partikuliere handen, maar de korporaties die er zich mee bezig houden konden herhaaldelijk hogere lonen en tantièmes uitkeren dan andere bedrijven. Het is logies dat in zulke gevallen ingegrepen moet worden, om de bevoorrechting van groepen te voorkomen. Volledige autonomie kan dus (buiten het verband met de rest van de zelfbestuur tot een aanfluiting te maken. Op het ogenblik wordt het politieke leven in Joegoslavië beheerst door een nieuwe grondwetwijziging en door het komende kongres van de Communistiese Liga. Deze heeft als enig toegelaten partij na 1950 op het standpunt gestaan dat ze steeds meer macht moest overdragen aan de deelstaten (republieken) aan de provincies en gemeenten, op ekonomies gebied aan de arbeidersraden. Zij zou meer opvoeden, overtuigen, richtsnoeren vaststellen dan gemeenschap) uitdraaien op een soort uitbuiting van de verbruikers of op misbruik van de gemeenschappelijke eigendommen. Het losmaken van een onderneming uit het sociale verband kan ook nog geheel andere gevolgen hebben, namelijk dat de burokraten hun kennis en overwicht gebruiken om het kollektieve

overheersen. Maar ze acht zich de voornaamste instantie die het socialisme moet en kan behoeden, en de federale eenheid kan redden. De Liga speelt dus een grote rol in het bestrijden van het nationalistiese separatisme (dat sterk is in Kroatië) maar ook in het kontroleren van de bedrijven als onderdelen van de totale ekonomie.
Men zou zich best kunnen voorstellen dat deze taal niet aan een partij zou toevallen, maar bijvoorbeeld aan een radenkongres. In de Spaanse burgeroorlog fungeerde de anarcho-sindikalistiese confederatie (CNT) als overkoepelende centrale over de gekollektiviseerde bedrijven en de dorpskommunes. Zij had grote invloed uitgeoefend op de aard der wetten, die door het autonome Catalonië waren uitgevaardigd om dit zelfbeheer te regelen. Hier echter ontstond de nieuwe struktuur "van onder op". In Joegoslavië kwam de hervorming veeleer "van boven af", hoewel onder de druk van de basis. Hoe het zij, de Communistiese Liga speelt daar ideologies een hoofdrol.
Terloops moet worden gezegd dat haar interventie met gemengde gevoelens wordt gadegeslagen door radikale socialisten, die vrezen dat de leiders van de Liga van de gerezen moeilijkheden willen profiteren om een stukje van de verloren macht terug te krijgen. Niettemin, de Liga bestrijdt allerlei krachten en machten, die misbruik hebben gemaakt van de beperking van het centrale gezag om zichzelf in de maatschappij te installeren.

Het zijn dus, zoals gezegd, burokraten en technokraten, moderne managers die een rationeel beheer beloven met goede winsten en zelfs flinke uitkeringen boven de lonen. Deze kasten zijn "vervreemd van de arbeidersklasse", ze worden "liberalen" genoemd, de "nieuwe bourgeois" (hoewel ze geen eigenaren van bedrijven kunnen worden) soms ook nationalisten die het belang van één deelstaat voorop stellen. Het is niet altijd gezegd dat de arbeiders hun te veel macht hebben gegeven uit apatie, teleurstelling, fatalisme. Als werkers niet aan de kapitalistiese mentaliteit zijn ontgroeid kunnen ze zeer wel "sterke mannen" aan de top willen, die als deskundigen de beste resultaten moeten bereiken. De Liga, met de Socialistiese Alliantie (federatie van massa-organisaties) wekt in elk geval daartegenover de leden van de bedrijfsraden op, zich te laten gelden, zo weinig mogelijk macht te delegeren en ook op politiek terrein (in de parlementen, de gemeenteraden) aktief te zijn. Er wordt veel meer dan voorheen de nadruk gelegd op een "marxistiese ideologie", waardoor iedereen onderworpen moet worden aan de eisen en behoeften van de ganse gemeenschap. Aangezien er ook weer veel wordt gesproken over "de voorhoede van de arbeidersklasse" die in de Liga georganiseerd zou zijn, is het autoritaire element sterker geworden. De leuze is "integratie", strijd tegen de "dreigende ontbinding". Zo slaat de slinger door naar het gezag.



Nu is een van de oorzaken van het binnendringen van nieuwe ekonomiese machten het ontstaan van financiële koncentraties, in zekere mate boven de bedrijven en los van de staat. Bij de grondwetswijziging van 1965 zijn namelijk drie soorten banken toegelaten: investerings-, handels- en spaarbanken. De aandeelhouders daarvan kunnen bedrijven zijn, maar ook "socio-politieke" organisaties (zoals vakbonden) en het beheer geschiedt door de

deelnemende oprichters, voornamelijk dus door ondernemingen. Het personeel van zulke banken heeft natuurlijk maar een beperkte zeggenschap, voor hen kan moeilijk worden gesproken van "zelfbeheer". In hoeverre kunnen echter de arbeiders van de bedrijven, die aandeelhouders zijn, toezicht uitoefenen op de bank, waarvoor hun ondernemingen een deel van het kapitaal hebben verstrekt? Er is sprake van een akkumulatie van kapitaal waarover in de praktijk natuurlijk "managers" beschikken, die teoreties wel in dienst staan van de arbeiders maar toch een "burgerlijke bovenlaag" dreigen te worden. En het is goed de massa daartegen te mobiliseren.

MOEILIJK SOCIALISME

Intussen openbaart Joegoslavië de essentiële problemen van de socialistiese opbouw. Ten eerste is de kapitalistiese omgeving een voortdurend gevaar. De individuele westland lokt en de trek naar het buitenland (bijna een miljoen "gastarbeiders") versterkt de begeerte te behoren tot een welvarende imperialistiese wereld, die door de uitbuiting van de grondstoffen en arbeidskrachten over de hele aarde in staat is haar eigen vakarbeiders beter dan vroeger te belonen. Arbeiders zijn geen heiligen en geen geboren socialisten. Het zelfbeheer is weliswaar geschikt om de werkers te betrekken bij de leiding van de onderneming, maar mede om de financiële baten die dit kan opleveren. Hun kontrole-mogelijkheden worden verzwakt door de gespecialiseerde kennis van de burokraten en technokraten (een levensgroot probleem!) en als zij zouden worden geïsoleerd, zouden zij wegzwalken in een oceaan van tegengestelde belangen. Het is volstrekt nodig op dat zelfbeheer een korrektie aan te brengen in de vorm van de zeggenschap van organen der ganse gemeenschap.
In Joegoslavië is de eerste kontrolerende instantie de Commune die uit meerdere gemeenten kan bestaan, en die alle verbruikers, het onderwijs, de mediese en sociale zorg. de kultuur enz. moet dienen. Dan de gewesten, de republieken, de federatie. Er behoort inderdaad een federale, algemene zorg te bestaan voor hen, die tijdelijk werkloos zijn, voor minder ontwikkelde gebieden, voor miljeuproblemen, sluiting van ongewenste bedrijven. Men ontkomt ook niet aan een planning op langere termijn inzake investeringen, ontginningen, vernieuwingen. Deze problemen betreffen de "grote" politiek, die het zelfbeheer van een bepaald bedrijf verre te buiten gaat. Hoe dus een zekere planmatigheid te kombineren met de autonomie van een arbeidersraad?
Dit is het meest brandende probleem in Joegoslavië. Maar het is toch een kernvraagstuk van het socialisme en vandaar dat het Joegoslaviese experiment zo boeiend en belangrijk is.

a.l.constandse.

zelfbeheer als strategie

1.

Het zijn vooral de konkrete ervaringen met spontaan ontstane raden geweest (bijv. in Frankrijk in 1968, in Italië in 1969, in Polen) die geleid hebben tot het weer opnemen van het begrip zelfbestuur in de diskussies en teorievorming van vele minder of meer revolutionaire groepen. Maar het begrip arbeiderszelfbeheer is tevens zo weinig eenduidig, dat het meestal meer tot verwarring en onnodige onenigheid leidt dan tot verheldering van een revolutionaire praxis.
Bovendien is de problematiek rondom het zelfbeheer uitermate omvangrijk en gekompliceerd. Er ligt aan het zelfbeheer als revolutionaire strategiese konseptie minstens een mensbeeld, een opvatting over de organisatiestruktuur van het kapitalisme, een revolutieteorie en een idee over een zelfbeherende post- revolutionaire samenleving ten grondslag.
Dit alles dwingt ons te zoeken naar een min of meer beperkte en duidelijk afgegrensde probleemstelling. We zullen niet meer dan een schetsmatig overzicht van enkele opvattingen over ons probleem kunnen geven. Dit stuk is (uiteraard) bedoeld als aanzet tot een diskussie, die, in dialektiese ontwikkeling met een revolutionaire praxis, zou moeten leiden tot meer inzicht in de problematiek van (het bereiken van) een zelfbesturende maatschappij. Wij beschouwen hier als gegeven de noodzakelijkheid van een revolutionaire klassenstrijd om het neo-kapitalisme te vervangen door een socialistiese maatschappij. (Kritiek op het parlementarisme valt buiten het bestek van dit verhaal, men leze hiervoor bijvoorbeeld Johannes Agnoli). Het gaat ons hier dus alleen om het hóe van de revolutionaire klassenstrijd. Meer precies: is het zelfbeheer een hanteerbaar begrip bij het zoeken naar de beste organisatiriese struktuur van de revolutionaire klassenstrijd? Om aan de kwalifikatie "beste" of "optimale" te

kunnen voldoen moet de strategie van de klassenstrijd minstens aan de volgende, voorlopig nogal vaag geformuleerde, twee voorwaarden voldoen: ten eerste moet ze aansluiten op de huidige maatschappelijke verhoudingen, die immers noodgedwongen ons uitgangspunt zijn (dit lijkt een vanzelfsprekende eis, maar blijkt het voor velen niet altijd te zijn, wat dan weer tot zweverige, formele of romantiese teoriëen aanleiding geeft) en ten tweede moet ze min of meer garanties bieden dat ze leidt tot een werkelijk zelfbesturende maatschappij en niet tot overheersing van de arbeidersklasse door een burokratiese partijstaat.
Dat betekent allereerst een goed inzicht in het funktioneren van de ekonomiese en politieke krachten in onze maatschappij. Het gaat er om de macht en de repressiemiddelen van staat en kapitaal te onderkennen. Het gaat er daarnaast ook om inzicht te hebben in de organisatiegraad en het bewustzijn van de arbeidende klasse. Een foutieve konseptie van de werkelijkheid (en die kan op vele manieren foutief zijn) kan immers leiden tot grote taxatiefouten in de strategie. In de tweede plaats gaat het er om een zodanig beeld te hebben van de organisatoriese principes van een zelfbesturende maatschappij en van de revolutie, dat ongewilde tendenzen in de eigen organisatie tijdig herkend en tegengegaan kunnen worden.
Dat het kombineren van deze eisen eenvoudiger gezegd is dan gedaan is in de geschiedenis al meerdere malen gebleken. Het is dan ook helemaal geen vanzelfsprekendheid dat een gedwongen machtsstrijd het streven naar een klasse-organisatie op basis van zelfbeheer niet sterk zou beperken, juist terwille van de effektiviteit van die machtsstrijd. Was niet altijd een van de belangrijkste bolsjewistiese tegenargumenten op aan hen gemaakte verwijten van autoritair en centralisties handelen het feit dat er afgerekend moets worden met de kontra-revolutie in eigen land en met de binnenvallende geallieerden? Dat dit argument zeker vaak te onpas gebruikt zal zijn als legitimatie van een machtspolitiek geloven wij zeker. Maar dat er anderszijds soms al te makkelijk en idealisties over historiese gebeurtenissen als de Spaanse burgeroorlog of de Russiese revolutie geoordeeld wordt, zonder deze in hun historiese kontekst te plaatsen geloven wij ook. Maar we komen nog terug op het probleem van decentralisatie of centralisatie in een strijdsituatie, op de mogelijke en gewenste autonomie van pllatselijke of regionale raden.

2.

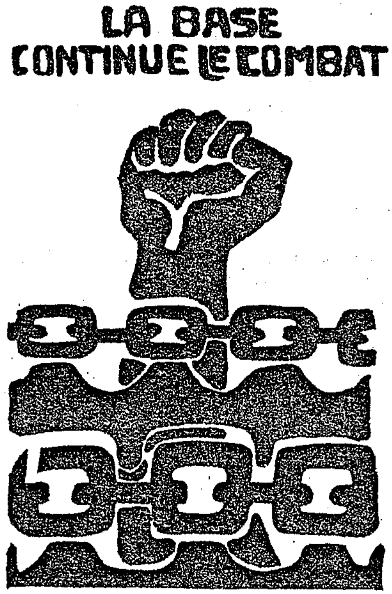
Wij zijn uitgegaan van de noodzaak van een revolutionaire klassenstrijd. Zonder dit nu uitgebreid te motiveren (daar ontbreekt eenvoudig de ruimte voor) zijn we namelijk van overtuigd dat het onmogelijk is om te komen tot werkelijk zelfbeheer binnen een kapitalisties stelsel. (Of dit nu betekent dat zelfbeheer alleen

mogelijk is in een autarkies stelsel of na een mondiale revolutie laten we hier buiten beschouwing). Zelfbeheer houdt in een vrije beslissing over het funktioneren van alle ekonomiese, politieke en sociale processen door alle betrokkenen. Wie enigszins op de hoogte is van de beginselen van een kapitalistiese ekonomie, zal begrijpen dat een zelfbesturende ekonomie, met heel z'n eigen organisatie van produktie en konsumptie niet te handhaven is op een kapitalistiese (waren)markt. Het blijkt in de praktijk ook dat eksperimenten met de een of andere vorm van zelfbeheer, zoals bijvoorbeeld de scheepswerven van de Upper Clyde in Schotland, gedwongen worden zich aan te passen aan de logika van de kapitalistiese ekonomiese wetmatigheden of ten onder gaan. Eksperimenten met zelfbeheer binnen een kapitalisties stelsel, zoals door de vakbeweging, sociaaldemokraten en "nog linkser" figuren wel eens worden aanbevolen "als stap op weg naar het socialisme", zijn dan ook gedoemd tot het dragen van medeverantwoordelijkheid van de arbeidersklasse aan besluiten en de uitvoering daarvan, die fundamenteel tegenstrijdig zijn met haar belangen. Zelfbeheer slaat op de besluitvorming en de organisatie van de totale maatschappij op ekonomies, politiek en sociaal terrein en is nooit door partiëele veranderingen van een kapitalistiese of staatssocialistiese orde te bereiken. De moeizame vorderingen van het zelfbeheer in Joegoslavië worden door Zoran Vidaković, een socioloog uit Belgrado, juist verklaard door de marginale positie die het zelfbeheer in de aan het zelfbestuur tegengestelde of vijandige Joegoslaviese samenleving nog inneemt.
Dit houdt echter niet in dat we met denken over en werken aan een "zelfbesturende federatie van vrije producenten" hoeven wachten tot na de revolutie. We moeten wel degelijk onze revolutionaire strategie afstemmen op het zelfbeheer. Organisatie- en strijdervaring, met bijbehorende scholing en propaganda moeten leiden tot een soort "pedagogie van het zelfbestuur": het verhogen van het revolutionair bewustzijn en de ervaring met gedemokratiseerde strukturen, opdat als het nodig is (in en na de revolutie) de mensen niet vreemd staan te kijken tegen de praktijk en teorie van het zelfbestuur. Dat zou eventuele autoritaire ingrepen van tegenstanders of "bonzen" uit eigen rijen aanzienlijk kunnen bemoeilijken en van doorslaggevende betekenis kunnen zijn voor het slagen van een omwenteling.

3.

Waarschijnlijk is geen middel zo geschikt om inzicht te krijgen, zowel in de repressieve werking van de staat en andere aan de arbeidersklasse vijandige instituties als in de eigen mogelijkheden en beperkingen, als de konkrete strijdervaring. Of dit nu automaties leidt tot een "juist" (socialisties) bewustzijn is een van de belangrijkste diskussiepunten uit het socialistiese

kamp sinds de vorige eeuw. Marx en Engels hadden hier een nogal ambivalente mening over. Zij zagen wel dat de strijd van de Engelse arbeiders tegen hun patroons vaak niet verder kwam dan een soort trade-unionisme, een ontwikkeling die zich later ook in Nederland heeft gemanifesteerd.
De konkrete strijd zou dus op de een of andere manier verbonden moeten worden met het socialisties denken.
Wel waren Marx en Engels geestdriftig over de Parijse Commune, over de eigen aksie van het proletariaat en van zijn organisatie.
Lenin stelde de noodzakelijkheid van een revolutionaire voorhoede van zeer bewuste en ervaren mensen. Deze voorhoede zou de arbeidersstrijd moeten aanzwengelen en het juiste bewustzijn in de proletariese massaas moeten brengen. We komen op het probleem van de revolutionaire voorhoede nog terug.



Aansluitend op het probleem van het trade-unionisme zien wij als zeer belangrijk element van een revolutionaire strategie het verbinden van een politiek perspektief aan de dagelijkse strijd, het verkleinen van de kloof tussen politiek en ekonomie. Valt niet in de revolutie juist de scheiding tussen de politieke en de ekonomiese sfeer weg? Het gaat er om de oude sindikalistiese traditie weer in ere te herstellen, aangepast aan de huidige omstandigheden natuurlijk. Het weer opnemen van politieke eisen door de vakbeweging is noodzakelijk om de autonome politieke sfeer die door de taakverdeling tussen vakbond en politieke partijen onstaan is op te heffen. De taakverdeling, ekonomie voor de vakbond en politiek voor de partijen heeft geleid tot een aparte politieke sfeer, los van de arbeiders en daardoor vaak handelend tegengesteld aan de belangen van die arbeiders. Het wekt zo de volkomen verkeerde indruk of politiek en ekonomie in de werkelijkheid onafhankelijk van elkaar opererende gebieden zouden zijn. Op het nivo van de kapitalistenklasse is er immers nauwelijks van een autonome politieke sfeer te spreken. De rol van de staat als werkgever en verschaffer van orders, het militair-industriëel kompleks, de invloed van de grote koncerns op regeringsbesluiten; het zijn evenzovele uitdrukkingen van de

vervlechting van staat en kapitaal, die zo kenmerkend is voor de "hoog-ontwikkelde" westerse samenlevingen.
Het streven naar de opheffing van de scheiding tussen politiek en ekonomie heeft natuurlijk belangrijke strategiese en organisatoriese implikaties op het gebied van de klassenstrijd. Het vereist ons inziens onder andere een zo demokraties mogelijke vorm van aksie en strijd, het zoeken naar nieuwe strijdwijzen (de effektiviteit en de mogelijke katalyserende werking van bezetting en overname van bedrijven en universiteiten zou grondig geëvalueerd moeten worden) en het stellen van kualitatieve eisen in plaats van alleen maar "meer van hetzelfde" te willen, zoals Gorz dat uitdrukt. Dit zijn natuurlijk allemaal punten die nadere uitwerking behoeven en op de meeste problemen is ook geen algemeen geldend antwoord te geven. De steeds wisselende omstandigheden en de nieuw opgedane ervaring zullen telkens weer andere specifieke antwoorden vereisen.

4.

Wat zijn nu in z'n algemeenheid de konsekwenties van het zoeken naar een nieuwe (in de zin van gericht op een zelfbesturende maatschappij) strategie voor de organisatie van de arbeidersklasse? Garanties bieden dat ze leidt tot een werkelijk zelfbeherende maatschappij en niet tot overheersing van de arbeidersklasse door een burokratiese partijstaat. Dit was een van de voorwaarden waaraan een "optimale" strategie zou moeten voldoen. Om deze garanties enigszins te kunnen bieden menen wij dat de arbeidersklasse zelf subjekt van de revolutie moet zijn en niet een van haar gescheiden voorhoede of partij. Het afsterven van de staat na de revolutie is niet een zich wetmatig voltrekkend proces, iets dat automaties gebeurt zonder dat wij er een hand naar hoeven uitsteken. Ook dat kan de geschiedenis ons leren. Macht korrumpeert: voor mensen bekleed met macht is het vaak de voornaamste zorg die macht te behouden. Dat is de reden dat de arbeiders zo vroeg mogelijk zelf het heft in handen moeten nemen in plaats van zich te laten vertegenwwordigen door niet gekontroleerde groepen.
Il Manifesto, een groep Italiaanse, uit de PCI gestoten kommunisten legt daarom de nadruk sterk op de direkte aktie. Direkt in de zin van niet door instituties bemiddeld, zonder dat een of andere institutie (bijvoorbeeld partij of vakbond) zich stelt tussen de massa en de aksie. Instituties hebben de neiging te verstarren, te verburokratiseren en te korrumperen en als de strijd loopt via dergelijke instituties en erdoor bepaald wordt, dan kan dat op vele manieren ernstig afbreuk doen aan die strijd. Is voor vele vakbonds- en partijfunktionarissen niet het belangrijkste doel het in stand houden en de groei van hun instituties (en hun banen)? Dat dit nogal vaak niet samenvalt met de werkelijke belangen van het proletariaat hebben bijvoorbeeld

Belgiese havenarbeiders enige maanden geleden letterlijk aan den lijve moeten ondervinden, toen zij gedreven door honger hun staking moesten opgeven omdat de bonden de staking niet erkend hadden.
Niet de verburokratiseerde instituties, maar in de revolutionaire praxis moeten maatschappelijk zijn en bewustzijn samenkomen, moet de arbeidersklasse zich bewust worden van zijn positie in deze maatschappij en van zijn belangen, in casu het "aufheben" van deze maatschappij. Toch wil dit niet zeggen dat het proletariaat geen organisatie behoeft. Integendeel, de hechte organisatie en de macht van de tegenstander dwingen de arbeidersklasse tot georganiseerde strijd. Een volledige decentralisatie en autonomie van lokale aksies en het louter vertrouwen op de spontaniteit van de massaas leidt tot verbrokkeling en isolatie, waardoor zo nooit een fundamentele verandering te bewerkstelligen is.
Bovendien bemoeilijkt het sterk de kontinuering van de klassenstrijd in tijden dat er geen sprake is van een akute strijdsituatie, alsmede de vorming van een gemeenschappelijke ideologie.
De strijdende en zich bewustwordende klasse moet zich dus orga-



niseren. Maar deze organisatie moet de direkte uitdrukkingsvorm zijn van het proletariaat en er niet aan vooraf gaan of ervan gescheiden zijn. (zoals helaas wèl het geval is met Lenin's konceptie van revolutionaire voorhoede en met onze geïnstitutionaliseerde politieke partijen, die vervreemd zijn van de massa's) Sartre stelt dat de massa's uit zichzelf niet spontaan zijn en dat er dus een organisatie nodig is om die spontaneïteit op te roepen en richting te geven. (Hij noemt die organisatie, misschien enigszins verwarrend vanwege de eraan klevende associaties, een partij). Bovendien is de klasse kwa bewustzijn verre van homogeen; de klassenstrijd verschilt immers overal, per streek, per beroep, per tijd e.d. Maar, zegt Sartre er meteen bij, de partij is in de parktijk steeds reaktionair gebleken ten opzichte van wat zij oproept, ten opzichte van de aktievoerende klasse.

5.

Het grote probleem is dus het ontwikkelen van een noodzakelijke organisatie, zonder dat deze organisatie zich institutionaliseert, verburokratiseert en los van of tegenover het proletariaat komt te staan. Dat is het immense probleem van de praktijk en de teorie van de klassenstrijd, het ontwikkelen van een revolutieteorie voor onze niet-autarkiese hoog-ontwikkelde kapitalistiese maatschappij, het zoeken naar een sintese van spontane in de strijd ontstane raden en een geïnstitutionaliseerde partij of vakbond.
Wij zijn ons er terdege van bewust dat wij in dit korte bestek meer punten onbesproken hebben gelaten dan we hebben kunnen behandelen, en dat we de zaken die wel aan de orde zijn geweest hier niet meer dan zeer vluchtig hebben kunnen bekijken.
Wat en wie vallen er onder de huidige neo-kapitalistiese verhoudingen onder het begrip proletariaat? Wat kan de rol van ideologie, propaganda en teorie zijn? Wat kunnen we doen met de Franse strijdkreet "de verbeelding aan de macht"? Biedt het bedrijvenwerk perspektieven voor een nieuw soort strijd? Hoe staat het nu eigenlijk met de "verburgelijking" van de arbeiders? Wat zal de invloed zijn van de anti-imperialistiese strijd in de derde wereld op de mogelijkheden voor revolutionaire aksies in de rijke landen? Gaat de "ijzeren wet" van Michels (organisaties tenderen naar burokratie en oligarchie) onbeperkt op? Hoe moeten we ons een revolutie ongeveer voorstellen? Op welke ekonomiese en andere principes moet een zelfbeherende maatschappij gevestigd zijn?
Zo zijn er tientallen vragen. Daarom, nogmaals, is dit niet meer dan een eerste aanzet tot een zeer noodzakelijke verdere diskussie. Sektariërs aller linksen verenigt u !!

piet eimers
robert gerretsen

ondernemingsraad en zelfbeheer

De wet OR 1971 kent zijn voorganger van 1950. Wie geïnteresseerd is in de ontstaansgeschiedenis wordt verwezen naar hier achter genoemde literatuur. In dit stuk wordt direkt van de wet van 1971 uitgegaan. Artikel 2 lid 1 van die wet stelt het volgende:
-iedere ondernemer die een onderneming in stand houdt waarin in de regel tenminste 100 personen werkzaam zijn is verplicht een ondernemingsraad (OR) in te stellen;
-die OR is er tenbehoeve van de vertegenwoordiging van de in de onderneming werkzame personen;
-tevens is de OR er tenbehoeve van het overleg met de in de onderneming werkzame personen;
-en wel dit alles 'in het belang van het goed funktioneren van die onderneming in al haar doelstellingen'.
Op de positieve en negatieve inbreuken (bijv. art. 3 en 4) t.a.v.art.2 zal niet worden ingegaan. De 'echte' juridiese haarkloverijen zijn voor geïnteresseerden ondermeer te vinden in de jaargangen van het maandblad Sociaal Maandblad Arbeid. Wat in dit bestek het meest belangrijk is, geldt 'die onderneming in al haar doelstellingen', want dat is nu juist niet in de wet omschreven.

KULTUURPATROON

Het zijn niet alleen marxisten die een nauw verband zien tussen produktiewijzen en leef-maatschappij-vormen. Buningh, een overtuigd aanhanger van het in het Westen gebruikelijke produktiesisteem, konstateert dat de ondernemingsorganisatie belangrijk is voor het kultuurpatroon. De ondernemingsgewijze produktieorganisatie drukt op dit kultuurpatroon zijn stempel.
Dit uitgangspunt van een andere kant bekijkend, brengt tevens mee dat waar dit kultuurpatroon zo is bepaald, aktivisten niet moeten denken dat dit een te verwaarlozen datum is wanneer zij

'radikale wijzigingen' in het produktieproces willen aanbrengen. Veranderingen doorzetten zonder hier gepland rekening mee te houden kan leiden tot stalinisering van de eigen beweging en verzet van kanten waar juist bijval van wordt verwacht. Vervolgens stelt Buningh dat de onderneming, wil zij als instituut doelmatig funktioneren, haar doeleinden voor een belangrijk deel zal moeten relateren aan de doeleinden van de maatschappelijke struktuur. Dit laatste is een gegeven door de machtigen bepaald. Een wet, gelijk de wet OR, kán dan niet anders meer zijn dan een struktuur-konforme wet. Wil 'meebeslissen' iets anders inhouden dan 'toestemmen', en valt dit 'meebeslissen' in een struktuur die alleen op 'toestemmen' is berekend, dan zal het lichaam dat meebeslist een tegenmacht worden. Dit laatste kan het geval zijn waar in de wet OR niet alleen wordt gesproken van overleg maar ook over <u>vertegenwoordiging</u>. De vertegenwoordiging van de in de onderneming werkzame personen kan in en door de OR een tegenmacht worden (zijn). Dit kán echter nooit de bedoeling van de wetgever zijn geweest, althans wanneer geluisterd wordt naar de in bepaalde kringen gezaghebbende Esveld. Deze vraagt zich af of de ondernemingsraden rijp zijn voor de brandstapel gezien alle kritiek erop. Die kritiek ligt volgens hem op de lijn harmonie-/konfliktmodel. De verwerpers van de wet OR beweren dat die wet is gemaakt met het oog op het harmoniedenken. Door de OR-leden tegenover de ondernemer te zetten (als vertegenwoordiging van de werknemers) is de wet juist uitgegaan van het konfliktmodel, aldus Van Esveld. Hoe moet echter dit konfliktmodel volgens Van Esveld worden gehanteerd. Wel, binnen een gezamenlijk na te streven ondernemingsdoel, waaraan de tegenstelling tussen de belangen van de werknemer, de kapitaalverschaffer en de ondernemer ondergeschikt is. Het konflikt is daarmee eveneens aan het ondernemingsdoel ondergeschikt. En met dit laatste is de cirkel naar de wet weer rond, want daar is het uitgangspunt de niet nader gedefiniëerde 'onderneming in al haar doelstellingen'. Wat zou in het Nederlandse kultuurpatroon en de maatschappelijke struktuur dit doel kunnen zijn?

ONDERNEMINGSDOEL

Het begrip onderneming in de wet OR wordt gedefiniëerd als een 'als zelfstandige eenheid optredende organisatories verband, waarin krachtens arbeidsovereenkomst arbeid wordt verricht' (art.1, lid 1, sub c). De bestuurders (direktie) van de onderneming worden niet geacht tot de in de onderneming werkzame personen te behoren (art.1, lid 3).
Nu kan wel worden betoogd, zoals Zonderland dit doet, dat de werkgever van het klassieke arbeidsrecht niet meer bestaat, de kapitalistiese verhoudingen bleven dezelfde. De ondernemer is in Zonderlands visie niets anders dan een met leiding belaste

medewerker van de vennootschap. Alleen hij is met méér leiding belast dan andere medewerkers. Maar waarom hij met meer leiding is belast dan andere medewerkers, wordt niet vermeld. En waarom hij niet tot de 'in de onderneming werkzame personen' behoort krijgt ook geen nadere expliciteringing. Ongetwijfeld zal dit zijn ter bewaking van het ondernemingsdoel. En nu de wet OR met de uitspraken var Van Esveld kombinerend: is het ondernemingsdoel dan niet gelijk aan gezamenlijk doel? Dus gaat het toch bovenal om de belangen van de kapitaalverschaffers te behartigen? Het zal geen verwondering wekken wanneer dit inderdaad zo is.

Het doel van de onderneming wordt door Scholten in drie momenten onderscheiden:
-een maatschappelijke-;
-een prakties-aktueel- en
-een harde kern.

Het maatschappelijk moment zorgt voor de maatschappelijke produktie, de ontplooiing van degenen die bij de onderneming direkt betrokken zijn. Bedoeld wordt hiermee de primaire en sekundaire inkomensvorming. Het prakties-aktuele moment neemt de groei van de onderneming in acht. De harde kern is de winst. Daar het uitgangspunt voor de wet OR is het private bezit van de produktiemiddelen hoeft niet lang te worden gezocht naar het 'lek' waar de winst heen vloeit. Het lek op een andere plaats aanbrengen, voor toevloeiing naar de werknemers, zal een hevige machtstrijd laten ontstaan. Doch niet mag worden vergeten dat ook na de opheffing van het privé-bezit der produktiemiddelen de machtstrijd niet is opgeheven. Maar tenminste zouden bredere lagen uit de bevolking aan die machtstrijd kunnen deelnemen. De machtstrijd wordt gedemokratiseerd. Dit strijdt echter met het geformuleerde ondernemingsdoel.

ONDERNEMINGSDEMOKRATIE

De argumenten van de verdedigers van het bestaande sisteem, om het bestaan ervan te rechtvaardigen zijn de volgende.
De onderneming is een instituut van samenwerking tussen twee produktiefaktoren 'kapitaal' en 'arbeid'. Het vennootschapsrecht regelt alleen de faktor 'kapitaal' door te differentiëren naar kapitaal-verschaffers en leiding. Voor het vennootschapsrecht valt 'arbeid' dus geheel uit als relevante faktor. Mensen die anders beweren, en denk dan niet aan wilde revolutionairen, krijgen het zwaar te verduren. Zo bijvoorbeeld Van Haren die opkomt voor een ondernemingsrecht. Van Haren wil hierin drie gelijke faktoren opnemen, te weten arbeid/kapitaal/leiding. De faktor 'arbeid' als een gelijke medezeggingsfaktor motiveert hij vanuit het mens-zijn, waar het recht op medezeggenschap rechtstreeks uit voortvloeit. Hij ziet dit als konsekwentie van de aan deze maatschappij ten grondslag liggende idee der mondige

mens. Overal is de mens mondig, althans dat wordt hij geacht te zijn. In het bedrijf is hij dat in eens niet? Nee, zegt het nog geldende vennootschapsrecht, althans het zegt niets over 'arbeid'. En waarom zou dit zijn? Betoogd wordt dan: het is reeds elders geregeld. Precieser in de roos is het Buningh te volgen: de relatie tussen demokratisering en ondernemingsdoeleinden is uiterst precair! Onder ondernemingsdemokratie zal volgens Buningh niet verstaan worden:

-besluitvorming ten aanzien van kernbeslissingen, omdat de besluitvaardigheid af zou nemen waardoor een efficient ondernemingsbeleid te sterk zou worden ondermijnd;

-het streven naar een zo groot mogelijke egalisering van inkomenshoogten in de onderneming;

-het kritiekloos aksepteren van de mening van de meerderheid door de minderheid, het welk zou leiden tot verlies van individualiteit en kreativiteit (natuurlijk heet het nu 'kritiekloos'; th.h.).

Vooral het laatste onderdeel werpt een vreemd licht op een aanverwant thema. Immers als 'demokraat' wordt altijd verlangd 'zich neer te leggen bij de meerderheid' (helft-plus-één teorie). Dit moet wél in de maatschappij gelden, maar niet in de onderneming. Kennelijk zijn er zaken die een minderheid liever niet in handen van de meerderheid brengt. In het geval van de bestaande onderneming krijgt de minderheid zijn zin, in het geval van de maatschappij krijgt de meerderheid zijn zin. Wanneer de 'zin' van de maatschappij (meerderheid) een andere aou zijn dan die van de onderneming (minderheid), dan zou die minderheid reeds zijn overruled of onttroond. Maar nu dit niet zo is blijkt de macht van de meerderheid in het groot (maatschappij/parlementaire demokratie) kennelijk zwakker dan de macht van de minderheid in het klein (ondernemingen). Ook dat heet demokraties?

ZWAARWICHTIGE BELANGEN

Het geraadpleegde boek van Buningh is van 1965, de wet OR is echter van 1971. Inmiddels zullen dus wel ingrijpende veranderingen hebben plaatsgevonden aangaande de ondernemingsdemokratie. In het geheel niet! Artikel 25 van de wet OR bijv. (evenals art. 26) opent voor de OR de mogelijkheid aan de ondernemer advies uit te brengen. Maar wat heeft het uitbrengen van een advies zoor zin wanneer in diezelfde wet niet vermeld staat wat de ondernemer met dit advies moet doen? Bovendien klausuleert art.25 nog in het voordeel van de ondernemer 'tenzij zwaarwichtige belangen van de onderneming of van de direkt bij de onderneming betrokken belanghebbenden zich daartegen verzetten'. Wie maakt uit dat het om zulke zwaarwichtige belangen gaat en wat deze inhouden? Natuurlijk de ondernemer zelf. Artikel 36 heeft wel de kantonrechter bevoegd verklaard kennis te nemen van een

vordering, maar dit vereist een omwegprocedure (vooraf moet de bedrijfskommissie bemiddelen), en dan nog is het moeilijk voorstelbaar dat de kantonrechter de eis van de werknemers -in dit verband- zal toewijzen. 'Zwaarwichtige belangen' is een dermate open kategorie, bovendien gezien vanuit de ondernemer, dat het moeilijk zal zijn te beweren, wat de rechter zal moeten onderzoeken, dat de belangen vanuit de ondernemer niet zwaarwichtig zijn (waren). De rechter zal dus slechts marginaal kunnen toetsen, de wet dringt hem in die richting, en die wet is vanwege de staat (wet in formele zin) uitgevaardigd. De rechter zal nagaan of de <u>ondernemer</u> (want dit is het kernbegrip van art. 25) bij afweging van de betrokken belangen in redelijkheid tot de genomen beslissing heeft kunnen komen. Het SER-advies inzake een beroepsrecht van werknemers wijst eveneens in de richting van marginale toetsing. De rechter wordt met andere woorden gedrukt op de belangen van de ondernemer. Bij voorbaat staat de uitspraak in de meeste gevallen vast. Zou de rechter weigeren recht te spreken, dan kan hij de kans lopen uit hoofde van rechtsweigering te worden vervolgd (art.13 wet Algemene Bepalingen).

Tenminste één artikel (27) geeft aan de OR inspraak. De ondernemer behoedt namelijk instemming van de OR met betrekking tot de vaststelling of wijziging van een reglement, pensioenregeling, werk- en vakantieregeling en maatregelen op het gebied van de veiligheid (etc.). Er zit één maar aan, het moet betreffen een 'door hem' (=de ondernemer) te nemen besluit. Wil hij het besluit dus niet nemen, dan blijft ook inspraak achterwege..... Ongetwijfeld is het zo dat art. 23 de mogelijkheid opent voor de OR om zelf met voorstellen omtrent dit soort zaken aan te komen. Het is dan echter weer in de vrijblijvende sfeer van 'aankaarten', terwijl bovendien vaak die materie alreeds in een cao zal zijn geregeld. Hoewel hiermee, zeker niet voor juridiese haarklovers, alles is gezegd over de wet OR 1971 kan het geen kwaad dit brok ideologiese wetgeving nu in te schalen in een elders bestaande vorm van arbeiderszelfbestuur (Joegoslavië) en de zienswijze daar weer op (DDR-marxisten).

SISTEEMKONFORM?

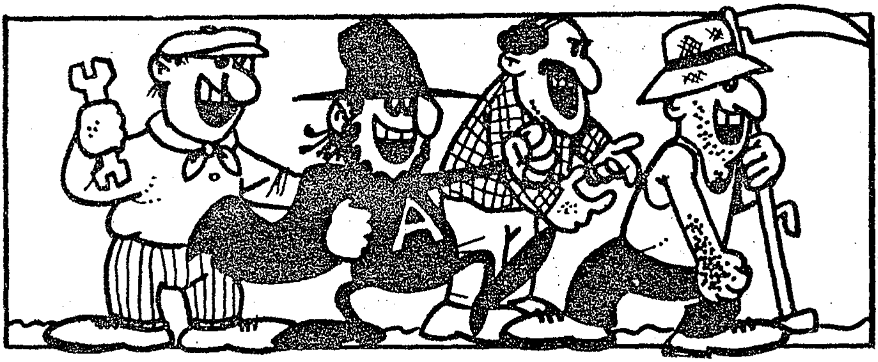
Sommige moeilijkheden in kapitalistiese demokratieën, waarvan Nederland er een is, bloeien voort uit de nog steeds bestaande strikte scheiding van produktiemiddelen/arbeiders. Wat er in die landen ook aan medezeggenschap van werknemers tot uitdrukking komt (bijv. in de wet OR), het sisteem is niet veranderd. De konklusie ligt voor de hand: zolang de produktiemiddelen niet zijn gesocialiseerd, is elke uitbouw van medezeggenschap door werknemers een 'reformisme'. Het heeft er de schijn van dat de Nederlandse vakbeweging dit langzaamaan gaat inzien. De eis zal meer en meer ten gehore worden gebracht dat de kontrole

van de gemeenschap over de produktiemiddelen moet worden vergroot. Elke stap moet een stap zijn in de richting van de uitholling van de kapitalistiese eigendomsverhouding. Als dit niet de opzet is --wat van kapitalistiese zijde nooit de opzet kán zijn en dus niet zal worden getolereerd-- is alles wat aan medezeggenschap de klol slaat stabilisatie van en integratie in het kapitalistiese maatschappelijke sisteem. De in Nederland ontstane moeilijkheden op het georganiseerde sociaal-ekonomiese vlak (bijv. in de SER) vinden hun kern in het feit, dat sommige officiële vakbonden op dit punt zijn gaan scherp slijpen omdat zij anders 'systemkonforme Gewerkschaften' zullen blijven. Tot nog toe valt niet te ontkennen dat zij zich inplaats van anti-kapilisties neo-kapitalisties hebben opgesteld. Neokapitalistiese hervormingen hebben tot doel een ongestoord funktioneren van de kapitalistiese ekonomie te garanderen. Anti-kapitalistiese hervormingen --afgedwongen door de strijd van de arbeidende klassezijn overenigbaar met het normale funktioneren van welke kapitalistiese orde dan ook. Mandel meent dat de strijd moet uitlopen op een nederlaag van de bourgeoisie of van de arbeidersklasse. In Joegoslavië en de DDR heeft de arbeidersklasse overwonnen.

Pogingen het 'Joegoslaviese model' (zie elders in dit nummer) van arbeidersraden (plus de idee van het afsterven van de staat) in Nederland over te planten lijken voorshands tot mislukken gedoemd.
De burgerlijke (kapitalistiese) demokratie vormt in Nederland het politieke kader van maatschappelijke verhoudingen die uiteindelijk berusten op de kapitalistiese eigendom en de daaruitvoortvloeiende uitbuiting van de arbeiders. Zou de wet OR ooit zodanig worden uitgebouwd dat het een gelijkenis van het Joegoslaviese model van arbeiderszelfbestuur gaat betreffen, dan is dit een teken dat de burgerlijke demokratie is omgeslagen in een socialistiese. Dit betekent dat het politieke kader en de maatschappelijke verhoudingen zich dan ontwikkelen op basis van de maatschappelijke eigendom van de produktiemiddelen. Socialistiese demokratie betekent hier 'direkte demokratie'. Nu behelst ook in Joegoslavië deze vorm van zelfbestuur weer niet het absoluut beschikken over zaken. Verondersteld wordt een plandiscipline binnen de ekonomiese organisatie in het bijzonder en bij de verdeling en het gebruik van de maatschappelijke middelen in het algemeen. Het gaat hier om wat wel "demokraties centralisme' wordt genoemd, waar DDR-ideologen zwaar aan tillen.

ARBEIDERSZELFBESTUUR

Wie zich in Nederland op het Joegoslaviese model beroept wordt onmiddellijk in de DDR aangezien voor 'halbanarchistischen, kleinbürgerlichen Linken'. Dit soort mensen begrijpen, aldus DDR-ideologen, niet de kern van de internationale klassenstrijd 'der auch notwendige Freiheitsbegrenzungen mit sich bringt'.



Dus bijv. de wet OR uitbouwen ter realisering van arbeiderszelfbestuur laat het erop neerkomen dat getracht wordt onverenigbare zaken met elkaar te verenigen, namelijk een gesmeerd funktioneren van de burgerlijke, kapitalistiese demokratie enerzijds op een socialistiese basis anderzijds. DDR-ideologen zijn hier duidelijk in: autonomie van de produktieeenheden en kontrole van onderaf 'durch die unmittelbaren Produzenten' past alleen in de visie van een kleinburgerlijk socialisme. Wanneer vanuit 'Westers kamp', waaronder de links-radikalen, aangetoond wordt dat het Joegoslaviese model een heel goed werkbare formule is, dan wimpelen DDR-ideologen dit af met: in zo'n ontwikkelingsland zal het mogelijk werken, maar dit model is niets voor hoog geïndustrialiseerde landen. Nederland mag tot zo'n land worden gerekend, waaruit volgt dat DDR-ideologen ook op andere gronden de uitbouw van de wet OR naar arbeiderszelfbestuur voor onzinnig (binnen de 'ware' socialistiese visie) zullen houden.
Rest nu nog de gedachten over de aangesneden materie te bekijken vanuit Nederlandse visies. Zo meent Koopman evenals Boonzajer Flaes en Ramondt dat zeker wel van de Joegoslaviese opvattingen is te leren. De laatste twee wijzen er bovendien op dat arbeiderszelfbestuur eerder vergeleken dient te worden met de organisatie van de arbeidersbeweging dan met de organisatie van de ondernemingen. Bovendien is het onjuist te menen dat het arbeiderszelfbestuur de in Nederland bestaande hiërarchiese bedrijfsorganisatie zal vervangen. Zij (Boonzajer en Ramondt) menen dat het produceren en verkopen van goedren en diensten (als handelingen) in een sisteem van zelfbestuur niet wezenlijk verschillen van de gang van zaken in een willekeurig kapitalisties bedrijf. "Een prikklok is een prikklok, op een traktor is het koud en de baas komt ook in Joegoslavië in een auto op zijn werk".
Arbeiderszelfbestuur blijkt in de eerste plaats een mechanisme tot realisering van een moderne vorm van socialisme, een vorm van socialisme die in Nederland er niet zal komen zolang mi-

nisters als Roolvink en Polak (plus hun achterban) de politieke koers bepalen. Zij opperen, zo blijkt uit memorie van toelichting bij de wet OR 1971, dat het Zuidslaviese sisteem niet kan worden losgezien van de maatschappelijke eigendom van produktiemiddelen (terecht!). Die eigendomsvorm wordt door hen verworpen. Dit houdt weer niet in, dat de zeggenschap van de werkgevers onbegrensd is, aldus de bewinstlieden. Die zeggenschap wordt begrensd door die van de werknemers. De zeggenschap van de werknemers in de onderneming moet een begrenzing vinden in de rechten van de kapitaalverschaffers. Hoe de zaken verder zijn veilig gesteld is in het eerste hoofdstuk uiteengezet.

thom holterman

LITERATUUR

Voor de leesbaarheid van dit artikel zijn geen voetnoten gebezigd. Het is al erg genoeg dat het met wetsartikelen doorspekt is. Een aanwijzing in de richting van de gebruikte literatuur:

Bakels, prof. mr. H.L. en Opheikens L. "Schets van het Nederlands arbeidsrecht"; Kluwer, Deventer, 1972
Boonzajer Flaes, drs.R. en Ramondt drs.J. "Wat kunnen we van Koopman leren?"; ESB, no 2904, 1973; pag. 521-524
Buningh, dr. C.A."De toekomst van de Nederlandse ondernemingsstruktuur" ; Samsom, Alphen a/d Rijn, 1965
Buuren P. van "Het SER-advies inzake een beroepsrecht van werknemers"; Ars Aequi, maart 1973
"De Joegoslaviese visie" (waarin 'het programma van de bond van kommunisten van Joegoslavië); Nimo, Monnickendam
Esveld, prof.mr.N.E.H. van, "De strijd om de macht";SMA, 1973, april; p.205-212
Haren,prof.mr.I.A.C.van, "Inleiding tot het Nederlands arbeidsrecht";Erven Bohn, Haarlem, 1972.
Haren,prof.mr.I.A.C.van, "Naar een nieuwe ondernemingsstruktuur"; Gorkum,Assen,1967.
Koopman,dr.C.D.,"Lessen in demokratie?";ESB,no 2888,1973;p.156-158
Mandel,E.,"Systemkonforme Gewerkschaften?";Kollektiv-Verlag, Berlin 1972.
Scholten,prof.dr.Th.M.,"Demokratisering van het arbeidsbestel; de Nederlandse onderneming"; SMA, 1973,maart; p. 133-147
Steigerwald,R.,"Marxistische Klassenanalyse oder spätbürgerliche Mythen"; Akademie-Verlag,Berlin (DDR),1972;
Ter Heide, prof.mr.J., "De onafhankelijkheid van de rechterlijke macht"; Agon,Amsterdam,1970.
Ter Heide,prof.mr.J., "Vrijheid in de rechtswetenschap", Wijsgerig Perspectief,13de jaargang, no 1,1972-73;p.25-39.
Zonderland, prof.mr.P., "Van werkgever tot medewerker"; SMA, 1971, maart;p.169-172.

vormen van zelfbeheer

Prouhon wordt altijd genoemd als de grote voorvechter van het anarchistiese ideaal: zelfbeheer. Toch is dat zonder meer onjuist. Immers, als men kan spreken over een jonge en een oude Marx, die wat strategie-opvattingen van elkaar verschillen, kan men ook bij Proudhon verschillende opvattingen over zelfbeheer en anarchistiese revolutie naast elkaar aantreffen.

Het zou hier te ver voeren om daar uitvoerig op in te gaan, want hoewel een Proudhon-studie op zichzelf ongetwijfeld interessant is, geeft het diegene die daaruit konklusies zou willen trekken voor een anarchistiese strategie op dit moment, veel te weinig materiaal.
Het is evenmin effektief om te proberen uit de geschriften van Marx en Engels bruikbare taktieken te ontwikkelen voor een strategie van zelfbeheer in de maatschappij van heden. Het is bekend dat zij beiden niet alleen in "De burgeroorlog in Frankrijk" en in "Het Kommunisties Manifest" heel duidelijk libertaire strategieën ontwikkelen en propageren, ook in een aantal andere werken komt als strategie die van het arbeiderszelfbeheer sterk naarvoren. De strategie van zelfbeheer van de arbeiders over hun fabrieken, huizen, land en steden is bij hen echter te summier en te abstrakt is gebleven. Het is in dit verband voldoende om er aan te herinneren dat in de Eerste Internationale Bakoenin tesamen met Marx tegen de Mutualisten van Proudhon is opgetreden.

Proudhon ging van de foutieve vooronderstelling (die vandaag de dag nog geregeld de kop opsteekt) uit dat zelfbeheer en federatieve organisaties uit zichzelf revolutionair zijn. Ik behoef maar te wijzen op de hier bestaan-

de koöperaties om de onzinnigheid van die premisse aan te tonen. De aanvaarding van een dergelijk automatisme ligt op het zelfde vlak als de kreet dat iedere revolutie die door de arbeidersklasse gedragen wordt automaties een socialistiese is. Dan lijkt het er op of de recente geschiedenis van Duitsland en Italië niet het tegendeel bewezen heeft en de lessen uit het fascistiese verleden nog steeds niet getrokken zijn.
De vraag wanneer een massabeweging een revolutionaire beweging kan worden in niet in een paar tellen op te lossen. Een dergelijke kwalitatieve omslag vereist scholing, bewustwording, inzicht in het werken van de maatschappij en de mogelijkheid te kunnen kiezen voor een juiste strategie. Maar het vereist evenzeer een eenheid van streven, dat in staat zal moeten zijn om niet alleen door het individuele voorbeeld van enkelen (en ik bedoel dan geen fanatici of egotrippers) en door argumenten, maar tevens door gezamenlijk en krachtig optreden, de massa te overtuigen van hun gelijk en van het gelijk van de enig juiste strategie: die van het zelfbeheer. Daarmee bedoel ik dan geen zelfbeheer als alternatieve organisatie van een bedrijf, van een universiteit, van een stad of wat dan ook binnen de bestaande maatschappij, maar zelfbeheer als strijdmetode èn strategie.

Het spreekt vanzelf dat hier sprake is van twee verschillende vormen van zelfbeheer, met eigen voorwaarden en problemen. Zelfbeheer als strijdmetode dient zoals iedere anti-kapitalistiese strijd niet alleen internationalisties, maar zelfs internationaal te zijn. Zij dient gedragen en begeleid te worden door een krachtige anarchistiese beweging, die naast deze strijdmetode nog andere metoden gebruikt om de arbeidersklasse bewust te maken en binnen een libertaire strategie te organiseren.
Bakoenin zei al dat het voor de arbeiders beter was om zich met stakingen dan met koöperaties bezig te houden.
Het andere zelfbeheer is slechts mogelijk na omverwerping van de bestaande politieke, sociale en ekonomiese ordening (beter:chaos), na omverwerping van de bestaande machtsverhoudingen. Eerst dan is het mogelijk dat een werkelijke macht van onder op groeit. En die nieuwe organisatie zal een organisatie van zelfbeheer moeten zijn om te voorkomen dat de oude strukturen in andere vorm opnieuw boven komen.
Zo lang echter de sociale revolutie niet voltooid is, kan een kollektieve organisatie van de ekonomie slechts een beperkte invloed hebben. Hoewel, zoals Bakoenin zei, arbeidskollektieven binnen het kapitalistiese stelsel het voordeel kunnen opleveren dat de arbeiders (mits gesteund door een beweging) gewend raken om zich te organiseren.

joop lommertsen

konsekwenties van zelfbeheer

Vanuit strikt ekonomies standpunt bekeken wil de term zelfbeheer zeggen dat de wijze van produksie (wat, hoe, waarvoor) door de werkers in de bedrijven zelf, in onderling overleg en afspraak wordt besloten en bepaald. Wil men een landelijk of regionaal goed funksionerend ekonomies bestel op poten zetten, dan bevinden zich tegenover de producenten de door de konsumenten gevormde organen die in vrij en vrijwillig overleg bepalen welke behoeften er gedekt moeten worden (wat, hoeveel, voor wie). In een regelmatig overleg op gelijk nivo kunnen produksie en konsumptie op die manier met elkaar in evenwicht gebracht worden.

Uit angst, onzekerheid of eenzijdigheid is dit de omschrijving van het fenomeen zelfbeheer, waar men het in onze twintigste eeuw meestal bij laat. Men kan dan immers een heel klein beetje van het eigen gelijk "bewijzen" door naar Joegoslavië te wijzen waarvan sommigen uit het linkse burgerlijke kamp beweren dat daar zelfbeheer aan de gang is. We kunnen dat echter rustig vergeten.

Wat daar aan de hand is, is op een iets ander plan soortgelijk aan datgene wat men hier bij ons de "inspraakprocedure" noemt. Dit laatste betekent dat men aan de heersers beleefd mag vragen of zij misschien een ander besluit zouden willen nemen, dan het in het vooruitzicht gestelde. Hetgeen dan natuurlijk "onmogelijk blijkt te zijn, helaas." Waarna de heersrers hun besluiten kunnen doorzetten: " de inspraakprocedure is afgewerkt", zoals dat officieel dan heet.

In de Joegoslaviese fabrieken maken de arbeiders de dienst niet uit. Dat doet op goed-marxistiese wijze, de staat. Vraag het aan diegenen die er geweest zijn, Broekmeyer en Poppe van het NVV bijvoorbeeld. (1)

Wie echter stelt dat in Joegoslavië een begin is gemaakt met zelfbeheer, hoe bescheiden dan ook, kan zich eveneens verheugen over de vele vormen van "inspraak" die we in het neo-kapitalistiese Nederland toch maar hebben.

Dat past in de de-fakto-aanvaarding van ons huidige bestel, waar we het zoveel beter hebben dan elders. De overtuiging van vele linkse burgers! Het is niet netjes meer om over revolutie te denken, laat staan te praten. Aan de Rote Armee Fraktion zie je toch dat het niets uithaalt. Misschien goed voor die lui in landen als Bolivia en Paraguay, maar dan nog, zou het echt niet veel beter ànders kunnen?
Maar zelfbeheer is niet wat er bij Gerzon is gebeurd, waar zoals de kranten zo eufemisties schrijven "het bedrijf eigendom van de arbeiders is". Dit laatste betekent alleen maar dat de arbeiders hun eigen spaarcenten hebben moeten offeren om voor hun baas te mogen blijven werken! Zo is zelfbeheer ook iets heel anders dan inspraak of medezeggenschap, of alleen maar een veranderde produksiemetode.

Zelfbeheer op maatschappelijk nivo betekent volgens Bakoenin:

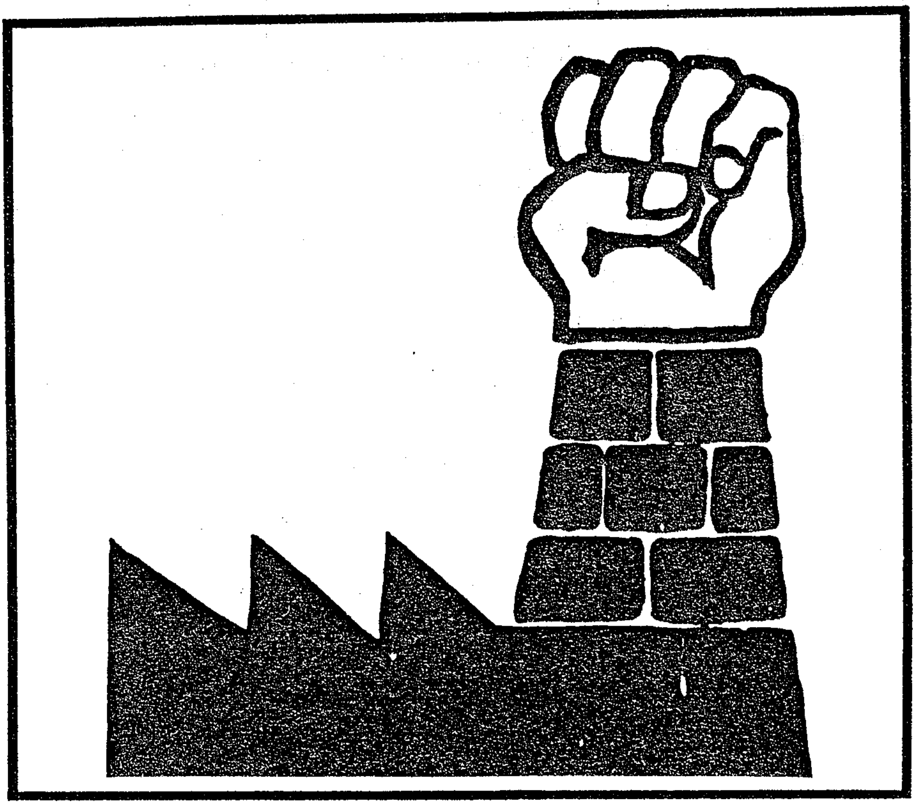
> "de staat en alle staatsinstellingen radikaal en grondig (...) vernietigen.
> De natuurlijke en noodzakelijke gevolgen van deze vernietiging zullen zijn: a) het bankroet van de staat, b) stopzetting van de betaling van de privéschulden zonder dat de staat hierbij nog kan ingrijpen, waarbij het iedere schuldenaar vrijstaat de zijne te betalen als hij dat wil, c) stopzetting van betaling van alle belastingen en heffingen, direkt en indirekt, d) ontbinding van het leger, de magistratuur, de politie, de burokratie en de klerus, e) afschaffing van de officiële justitie, opschorting van alles wat juridies recht heet en als zodanig wordt uitgeoefend; bijgevolg afschaffing en verbranding van alle eigendomsbewijzen, akten betreffende erfenis, schenking, verkoop, alle processtukken, in één woord: van de hele straf- en civielrechtelijke papieren santekraam (...), f) in beslagname van al het produktieve kapitaal en de werktuigen ten dienste van de arbeidersassociaties, die ze gezamenlijk produktief zullen maken, g) in beslagname van alle eigendommen van kerk en staat en van de edele metalen in privébezit ten bate van het federatief verbond van alle arbeidersassociaties, dat het verbond van de commune zal vormen. In ruil voor de gekonfiskeerde goederen zal de commune het strikt noodzakelijke verschaffen aan alle aldus beroofde personen (...), h) voor de organisatie van de revolutionaire commune wordt voortdurend zorg gedragen door een federatie (...)." (2)

Wie uitgelachen is over de naieviteit van het bovenstaande, moet niet vergeten dat hij nog naar het belastingkantoor moet over uitstel van betaling van de verplichte aow-aanslag (tegen 6 procent rente, denk erom). En laten we ook de "Verklaring van onvermogen" niet vergeten, die men nodig heeft om een advokaat toegewezen te krijgen.

Want om niet direkt uit je liberaliseerde huurwoning gezet te worden, zal je moeten procederen.
Wie de rest van de dag met deze bezigheden heeft doorgebracht, zal nu misschien zover zijn om in te zien dat zelfbeheer iets, of liever heel wat méér is, dan alleen gewijzigde produksie-metoden. Volledig zelfbeheer omvat het hele maatschappelijke leven, betekent het afrekenen met heerschappij en macht, betekent de maatschappij organiseren op een gedecentraliseerde, dus federatieve wijze.
Het is niet moeilijk hiervan voorbeelden te vinden in de literatuur, zeker niet waar het produksie-organisatie betreft.
Bij De Santillán lezen we:

> "Inplaats van de eigenaar die een steriel wezen in het ekonomies bestel is, zullen wij een Ondernemings-, Fabrieks- of Boerenraad krijgen, kortom een raad van welke arbeidersbranche ook (...). De Fabrieksraad of hoe men die noemt als vertegenwoordigend lichaam van het personeel dat in het zelfde bedrijf werkt, regelt en verdeelt de arbeid binnen haar werkingssfeer en verbindt die met soortgelijke werkzaamheden van andere bedrijven of produksiegroepen.
> De Sindikaten zijn de plaatselijke vertegenwoordigende produksie-organen, die volgen op de Fabrieks-, Land- of Bosbouw, Mijn-, Scheeps- of Schoolraden.
> Zij kunnen niet alleen de huidige produksie behartigen, maar ook voorzien in de toekomstige , door het instellen van vakscholen en laboratoria (...). De Sindikaten worden verenigd naar de funksies die aan de ekonomie ten grondslag liggen, welke funksies wij in achttien punten kunnen samenvatten. Dit aantal achten wij nodig om de goede gang van een moderne maatschappij te kunnen garanderen (...). Alle nodige, ekonomiese funksies kunnen geregeld worden door deze achttien Industrieraden, waarin nauw verbonden en solidair zowel handarbeiders als technici samenwerken (...). De Industrieraden van elke plaats verenigen zich op hun beurt door middel van delegaties tot een plaatselijke Raad van Ekonomie (...). De Plaatselijke Raden van Ekonomie verenigen zich disktriktsgewijs tot Distriktsraden en landelijk tot de Federale Raad van Ekonomie. De Industrieraden zullen, afgezien nog van het feit dat zij organies in de Plaatselijke Raad van Ekonomie verenigd zijn, ook Nationale Industrieraden, die gelijk staan met de Nationale Federaties van Industrie en tot taak hebben de produksie en alles wat met deze funksie te maken heeft, binnen de nationale orde te regelen."(3)

Met het bovenstaande in gedachten zien we de mogelijkheid om ook een konsumentenorganisatie op te bouwen, welke die gebieden bestrijken zal die voornamelijk op het persoonlijke konsumptieve vlak liggen en die door de produksie-organen niet of niet voldoende gedekt worden. We denken dan aan flat- of blokraden,



straat- en wijkraden, die de konsumptieve behoeften, buiten de produksie-organen om (ook winkels of distributiepunten behoren immers tot de producerende groep) in de plaatselijke Raad van Ekonomie kunnen brengen. Hoe vaak ziet immers de verdeler de behoeften niet totaal anders dan de verbruiker zelf! En hoeveel werkzaamheden uit het dagelijks leven kunnen niet in onderlinge samenwerking via flat-,blok- of buurtraden worden opgelost? Gaan we uit van het voortbestaan van de huidige gezinsstruktuur als levensvorm (wat overigens mijn overtuiging nog niet is), dan zien we kleuterverzorging en gezamenlijke voedselbereiding als twee voor de handliggende mogelijkheden.

Hier naderen we echter het probleem waar de titel van dit artikel op duidt. We mogen met talloze gradaties en variaties een zgn. horizontale - want federatieve - organisatiestruktuur bedenken, die strukturele machtsuitoefening tegengaat. We kunnen raden vormen, waar ieder gelijk speekrecht heeft.
We kunnen onze afgevaardigden een beperkt mandaat van een jaar of desnoods van drie maanden geven, hen opdragen aan elk besluit ruggespraak vooraf te laten gaan. We kunnen zodoende mani-

pulatie en machtsposities tegengaan. Maar er is nog een andere autoriteit: die binnen in onszelf. Het is de persoonlijke autoriteit die wij nemen over een ander. Er is ook een tweede soort de autoriteit die anderen ons toekennen. De uitvoering van een gezag in situaties, dat ons door anderen toegekend wordt op grond van het feit dat zij zich bewust zijn dat wij meer weten, beter inzicht hebben, meer vakkennis of ervaring, kan - en moet ook - volledig in dienst van het groepswerk staan. Als wij door persoonlijke intimidatie of dwang aan anderen onze mening of wil opleggen dan vormt de zwakte van onze eigen persoonlijkheidsstruktuur het breekpunt binnen de ("horizontale") groepssamenwerking.
Over groepssamenwerking hebben anarchisten meer nog dan sindikalisten bepaalde ideëen. Talloze malen zien wij dat men tegen het principe van "de helft plus één" is. Veeleer moet getracht worden uit een veelheid of tegenstelling van meningen (als die er is) een sintese te vinden, zonodig na langdurig overleg, maar waarmee ieder zich tevreden kan stellen. Voor iedere deelnemer aan het groepsgesprek houdt dit twee verplichtingen in: ten eerste, het uitspreken van de eigen mening en ten tweede, het luisteren naar andermans mening vanuit de bereidheid een deel van eigen standpunten te offeren in het belang van de samenwerking. Het durven toegeven van foutief inzicht evenzeer.

Als ik al weinig vertrouwen heb in de mogelijkheid om deelsgewijze een of andere vorm van zelfbeheer in te voeren en voorstander moet blijven van een totale omwenteling voordat wij aan een andere vorm van maatschappij-organisatie zullen kunnen beginnen, zal - als dat alles al een feit is - een enorme krachtsinspanning van alle betrokkenen moeten plaatsvinden, wil de nieuwe struktuur werkbaar worden.
Een voorbeeld uit de praktijk kan duidelijk maken waar de problematiek ligt.
In een alternatieve hulporganisatie werken in los verband een aantal werkgroepen van vrijwilligers aan diverse problemen, waarbij hun hulp ingeroepen is.
Er fungeert een soort plenaire vergadering die niet altijd best bezocht wordt en waar veel van de deelnemers luisteraars zijn. Gevolg is bijvoorbeeld dat deze vergaderingen gemanipuleerd kunnen worden door degenen met de langste adem en de minste slaap, want het gros gaat rond tien uur naar huis. Daarvan is weer het gevolg dat de "besluiten" die bij afwezigheid van de meesten genomen worden, slecht uitgevoerd en meestal weer vergeten worden. In die situatie roepen een aantal leden van een werkgroep iemand van buiten hun werkgroep op een groepsvergadering en delen hem mee: we hebben gehoord dat je dit en dat hebt gedaan, we vinden je een klootzak en je

moet de organisatie uit. Dan krijgt iemand een week de tijd omdat te doen.
Als de week voorbij gegaan is, brengen de groepsleden hun klacht in de vergadering. Gesteld wordt dan: jullie zetten hem eruit, want anders gaan wij eruit.
Behalve de voltallig aanwezige klagers die allemaal hetzelfde zeggen, zijn er op zo'n veertig tot vijftig aanwezigen eigenlijk maar twee die een duidelijke opmerking plaatsen. De een zegt: voor ultimatums buig ik niet en de ander vraagt naar een omschrijving van de klacht, opdat de aangeklaagde zich kan verweren. Maar dat laatste wordt door de klagers geweigerd; er kan niet gepraat worden, alleen maar gekozen.

De halfslachtige afloop van dit gebeuren doet hier niet meer zoveel ter zake. Gesignaleerd is slechts het gevaar van een autoritaire houding, het weigeren van inlichtingen, de ultimatieve (in wezen zwakke) stellingname en ook het zwijgen van een grote groep. Het gevolg ligt voor de hand: onzekerheid en verwarring binnen de hele groep, een verstoorde samenwerking, hetgeen verzwakking in het werk naar buiten betekent.
Het werk in raad of groep is dus moeilijker dan men misschien zou denken. Zoals tegenover manipulatie in het groot, zullen we ook tegen manipulatie in het klein bescherming moeten inbouwen. We zullen er rekening mee moeten houden dat bepaalde mensen niet zo goed met elkaar overweg kunnen en we zullen een arbitragemogelijkheid moeten instellen.
We zullen verder de zwijgzamen in een vergadering moeten aktiveren, bijvoorbeeld door vóór de besluitvorming ieders mening te vragen. Die besluitvorming zal steeds een sintese moeten zijn van afwijkende meningen, tenzij de praktijk een bepaalde gedragslijn voorschrijft. Maar ook in dat laatste geval moet diegene die beter weet dan de anderen de mogelijkheid laten een onverstandig plan uit te voeren tot aan het onvermijdelijke mislukken toe, want ervaring is de beste leerschool.
Ondanks dat alles is het beter dat er tijd en moeite verloren gaat in een poging-zonder-resultaat, dan dat een enkeling zijn mening kan doordrijven. Dat zijn - naar mijn mening - de konsekwenties van zelfbeheer in de praktijk.

arthur mendes-georges

NOTEN
(1) Dit betekent niet dat er in Joegoslavië geen interessante ontwikkelingen binnen het raam van een marxisties stelsel gaande zijn. Maar dat is hier niet aan de orde.
(2) M.Bakoenin: Programma en doelstelling van de Internationale Organisatie der Revolutionaire Broederschap.
(3) D.A.de Santillán: De ekonomiese organisatie van de revolutie (enigszins bekort weergegeven).

zelfbeheer in het vormingswerk

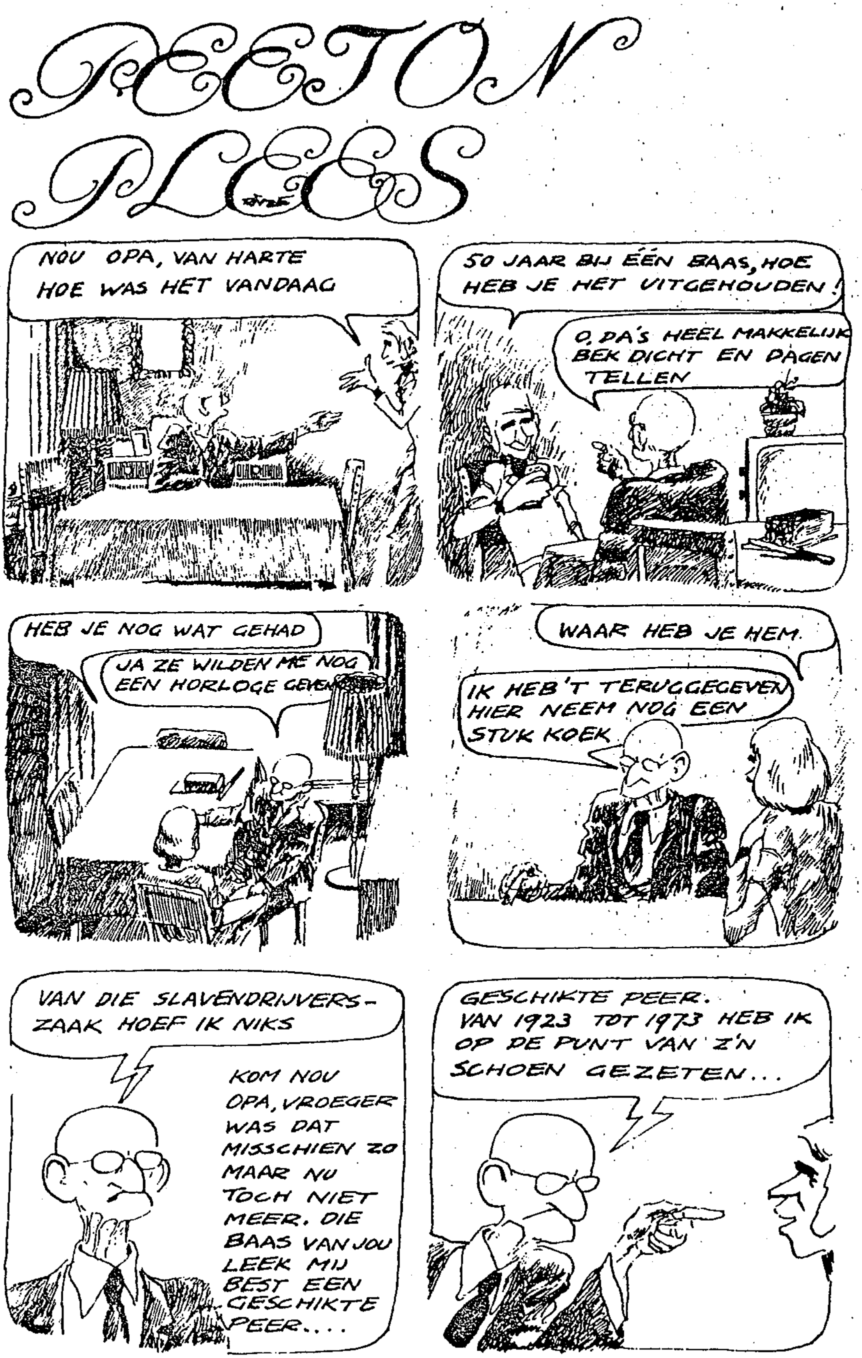
Tal van instellingen in Nederland houden zich bezig met volksontwikkeling en vormingswerk: volkshogescholen, vormingscentra, volksuniversiteiten en talloze organisaties en verenigingen. In dit werkveld hebben zich jarenlang hevige diskussies afgespeeld over demokratisering en de funksie van vormingswerk bij maatschappijverandering. Hetzelfde geldt voor de instituten die het beroepspersoneel voor het vormingswerk plegen af te leveren: de kulturele werkers die zo'n beetje het image hebben dat zij als radikale maatschappijveranderaars de sociale akademie verlaten. Een buitenstaander zou dan ook verwachten dat men in het vormingswerk bijzonder ver gevorderd is met het verwezenlijken van allerlei visies op demokratisering, zelfbeheer, medezeggenschap van de werkers in de beleidsvoering, etc. Niets is minder waar. De centra waar het zelfbestuur van de kulturele werkers, agogen en andragogen een feit is en waar een en ander statutair is vastgelegd, moet je weten te vinden. Een wonderlijke zaak, omdat het juist hier om het werkveld gaat, waar je met doelstellingen als 'het bewustmaken van mensen van hun eigen leef-, woon- en werksituatie' geregeld om de oren wordt geslagen.
In de afgelopen jaren zijn er enige geruchtmakende zaken geweest, die meestal eindigden in ontslag van stafleden, dan wel in sluiting van het centrum. Vlasakkers en het geschil Siemens/Haags Vormingscentrum waren er voorbeelden van hoe de stafleden tot verandering in het bestuurlijk model probeerden te komen, dat ook in het vormingswerk algemeen gangbaar is (Een bestuur dat het voor het zeggen heeft, een direkteur die verantwoordelijk is voor het uitvoerend beleid, de staf die in een konflikt meestal het onderspit delft, de deelnemers/kursisten die nog minder hebben in te brengen). Hand in hand daarmee wil men tot een andere invulling van de werkdoelen komen door het burgerlijke pad van de vrijblijvende bewustwordingsteorie te verlaten. Een en ander heeft konsekwenties voor de metodiek van het instituut en voor de organisatievorm: een vormingsinsti-

tuut dat de mond vol heeft van bewustmaking, van mentaliteisverandering, van maatschappijverandering etc., maakt zich tegenover haar eigen kursisten ongeloofwaardig, wanneer allerlei demokratiseringsproblemen ter sprake komen, die in het eigen instituut niet aan de orde kunnen komen (inspraak, zelfontplooiing, inzicht in de eigen werksituatie, medezeggenschap, etc.).
Hetzelfde zien we bij de rage van groepstrainingen, waar mensen leren hoe fijn het is om gewoon te zeggen wat je denkt, om te beseffen dat mensen best zonder duidelijke leiding tot besluiten kunnen komen, en om te ervaren dat hierarchiese relaties niet nodig zijn om met alkaar tot iets te komen. De mensen kunnen er veelal buiten het instituut niets mee doen, en vele van deze instituten hebben ook het gewone organisatiemodel en dus ook -tot er een konflikt uitbreekt- de traditionele werkopvatting.
De achterliggende burgelijke visie op vormingswerk bij groepstrainingen meestal niet aan de orde gesteld, hetgeen zou kunnen gebeuren door de funksie van dit soort trainingen aan de kaak te stellen. Dan zou kunnen worden bestreden dat mentaliteitsverandering van enkelingen vanzelf leidt naar struktuurverandering van het maatschappelijk sisteem.
Vormingswerkers kunnen kennelijk weinig veranderen aan de machtsverhoudingen binnen hun eigen situatie: zij mogen alles en iedereen helpen te veranderen behalve hun eigen werkmodel. Vormingswerkers beschikken niet over pressiemiddelen: een staking haalt weinig uit en heeft geen enkele invloed op het ekonomies produktieproces; hun natuurlijke bondgenoten (de kursisten en eventueel hun ouders) hebben al net zo min wat te zeggen; er is geen vakbond voor kulturele werkers; vormingscentra hebben geen kursisten- en ouderkommitees die eens op de trom zouden kunnen slaan. Bij elk konflikt tussen bestuur, direktie en staf staat de staf dus doorgaans alleen. Bij konflikten blijkt men ook altijd in een grote brei terecht te komen, daar alle belanghebben bij het instituut (bestuur, direktie, staf, deelnemers) de doeleinden van de vorming weer anders invullen, zelf bij gelijk woordgebruik.
Ik kom daar nog op terug. Bovendien kom je in het vormingswerk allemaal van die aardige mensen tegen en heeft de vormingswerker bij de uitvoering van zijn taak een grote vrijheid van handelen.
Een voorbeeld van geslaagde demokratisering vormt de volkshogeschool Diependaal in Markelo (Ov.). Hetgeen volgt is mijn korte samenvatting van een gesprek dat ik had met Wim van Rhee, een der stafmedewerkers van Diependaal. Begin 1970 ontstond er een konflikt over principes van beleidsvoering tussen bestuur, direkteur en staf. De direkteur werd geheel of gedeeltelijk door het bestuur gesteund. Er werd in het verder verloop een kommissie van goede diensten gevormd, waarvan alle partijen een bindend advies zouden aanvaarden. Dit advies leidde tot het heengaan van de direkteur en het bestuur en tot het toekennen van een hoge, misschien wel de hoogste, beslissingsbevoegdheid aan de staf.
De staf wordt gevormd door de vormingsleiders en de medewerkers

van de administratieve en huishoudelijke afdeling. Ook het benoemingsbeleid ligt in feite bij de stafvergadering. Daar voor het verkrijgen van een subsidie een juridiese vorm nodig is (stichting, vereniging) moesten nu allerlei problemen opgelost worden over de samenstelling en de bevoegdheden van een bestuur dat niet boven de staf zou opereren, maar naast de staf. Strikt genomen had men de gehele staf of enkele leden arvan ook tot bestuur kunnen benoemen, daar de stichtingswetgeving niet bepaalt dat de mensen uit het werkveld, geen bestuurslid mogen zijn. Maar niettemin kon de overheid dan bezwaren maken. Bovendien kan het zeer goed werken om met een aantal goed gekozen bestuursleden in een voortdurende dialoog over het werk te staan (krities klankbord), terwijl er nog duidelijke taken overblijven zoals het regelen van subsidies, de budgetbewaking, samenstelling van de begroting etc. Er werd een bestuur gekozen en juni 1973 is er een konsept gereed gekomen voor de statuten die deze vorm van zelfbestuur statutair zal vastleggen. Bij wisseling van de staf komt het zelfbestuur dan niet op de helling.
Hoe werkt nu een en ander in de praktijk? De verschillende taken lieten zich in vijf terreinen opdelen: kursuswerk, huishouding, gebouwen en terreinen, administratie en financien, dokumentatie. De satfleden werden verdeeld over deze kommissies. De gezamenlijke stafvergadering beslist over alle zaken volgens het principe de man een stem, c.q. de vrouw een stem. Bij benoemingen stelt de stafvergadering een voordracht op waaruit het bestuur benoemt. De stafvergadering vergadert wekelijks.
Organisatories is de hierarchiese struktuur afgebroken: de verantwoordelijkheid voor het werk ligt niet bij een direkteur of een bestuur maar bij de werkers zelf. Gebleken is dat het nodig is de hierarchiese relaties af te brken om tot een vrije samenwerkingsvorm te komen, waarin ieder mee kan beslissen over het beleid. Dit is niet alleen een organisatoriese noodzaak, maar ook een psychologiese: pas in een organisatievorm waarin ieder werkelijk gelijkelijk mee kan beslissen krijgen de deelnemers er zicht op of er zich geen nieuwe bazen of baasjes aan dienen: zij die altijd aan het woord zijn of zij die handiger zijn dan anderen hun mening weten door te drukken. Ook kunnen nieuwe bazen ontstaan doordat een administrateur of een huishoudhulp bijvoorbeeld geen behoefte heeft aan al die medezeggenschap, niets voor al die praterij voelt en alles maar overlaat aan diegenen "die het weten". In zo'n situatie ontstaat al gauw een werkmodel, waarin er in feite drie, vier of vijf direkteuren zijn. De roep om koordinatie die dan ontstaat kan dan weer leiden tot het terugverlangen van sommigen naar een direkteur die gewoon zegt wat je moet doen. Deze autoritaire impasses kunnen echter pas zichtbaar worden, als de hierarchiese struktuur officieel is afgebroken: pas dan ontstaan testsituaties voor ieder persoonlijk en kan eigen (autoritair) funktioneren worden herkend. Een andere impasse die kan ontstaan

is, dat het bestuur het niet meer ziet zitten. In de traditionele werkmodellen is het bestuur uiteindelijk verantwoordelijk voor het werk en de werkuitvoering. In deze nieuwe werkmodellen is die laatste vinger in de pap er niet bij. Voor deze modellen waarbij de werkers zelfbeheer hebben is m.i. gewoon een nieuw type bestuurslid nodig, die geen last heeft van al die (meestal quasi-) verantwwordelijkheidsgevoelens, die geen behoefte heeft om de baas te zijn, die zich niet behoeft op te blazen aan zijn bestuursfunktie. Wel worden veel dialogiese kundigheden van hem verwacht, wil een dergelijk bestuur zich tot een echt klankbord en tot een werkelijk voorwaardenscheppende instantie voor de veldwerkers kunnen ontwikkelen.
Kortom: dit horizontaal organisatiemodel is een levend voorbeeld van een struktuurverandering die mogelijkheden schept ernst te maken met de gelijkheid van mensen, die beslissingsbevoegdheden legt waar ze behoren te liggen, die een prachtige oefening vormt voor mensenomgang en solidariteitservaringen van alle betrokkenen. Alles bij elkaar een hoogst edukatieve situatie, die ook hierdoor gedemonstreerd wordt dat eventueel een huishoudstaflid zich tot een uitstekend vormingsleider/ster kan ontwikkelen. Bij het wegvallen van de hierarchiese struktuur wordt niet alleen ieders wijze van funktioneren duidelijker, maar kan ook de eenheid van en de continuiteit van het werk beter gewaarborgd worden: enerzijds is daartoe de stafvergadering, anderszijds vindt het benoemingsbeleid plaats vanuit de konkreet gestelde werkdoelen en tegen de achtergrond van de finale doelstellingen, die door de staf geformuleerd zijn als het leveren van een bijdrage, door middel van vormingswerk, tot radikale struktuurverandering van de samenleving in socialistiese zin. Weliswaar liggen deze einddoelen erg ver weg, maar gelet op het bereiken van allerlei voorlopige tussensoelen en op de daarvoor nodige werksfeer en teamgeest, zullen de werkers zelf kunnen zoeken naar mensen die de doelstelling beamen en die deze kunnen integreren in de metodiek van de werksituatie en in de leefsituatie met elkaar. Die selektie van kandidaten heeft een voorsorterende werking: de nieuwe kandidaat moet passen in het team. Is dit nu een nieuwe vorm voor de traditionele manier waarbij iemand eerder benoemd kon worden wanneer hij bijvoorbeeld katoliek was of minder snel wanneer hij rood was? Volstrekt niet, want bedoelingen en achtergronden van het instituut worden niet verheimelijkt en bovendien is de maatschappijvisie in dit kader te beschouwen als een van de kundigheden die bij de werkuitvoering behoren. Bovendien is zelf beheer een kenmerk van een socialistiese organisatiewijze. Het zelfbeheer zelf is een der kenmerken van het beleid.

Dank zij de ontwikkelingen in de jaren 60/70 - ontwikkeling van een tegenkultuur, ontstaan van de studentenbeweging, grote in-


NOU OPA, VAN HARTE
HOE WAS HET VANDAAG
50 JAAR BIJ ÉÉN BAAS, HOE HEB JE HET UITGEHOUDEN!
O, DA'S HEEL MAKKELIJK BEK DICHT EN DAGEN TELLEN
HEB JE NOG WAT GEHAD
JA ZE WILDEN ME NOG EEN HORLOGE GEVEN
WAAR HEB JE HEM.
IK HEB 'T TERUGGEGEVEN HIER NEEM NOG EEN STUK KOEK
VAN DIE SLAVENDRIJVERS-ZAAK HOEF IK NIKS
KOM NOU OPA, VROEGER WAS DAT MISSCHIEN ZO MAAR NU TOCH NIET MEER. DIE BAAS VAN JOU LEEK MIJ BEST EEN GESCHIKTE PEER...
GESCHIKTE PEER. VAN 1923 TOT 1973 HEB IK OP DE PUNT VAN Z'N SCHOEN GEZETEN...



IK WAS NOG MAAR EEN DAG IN DIENST, TOEN RIEP IE ME AL BIJ ZICH....
IK BEN LANG NIET TEVREDEN OVER JOU — AAN JE WERK — EN ZORG DAT HET NOOIT MEER GEBEURT.
DAT VERANDEREN GING ZO. HET WAS IN 1950 GELOOF IK, TOEN RIEP DIE BAAS VAN ME, ME WEER EENS BIJ ZICH, TOEN ZEI DIE HET ZO....
JANSEN, GA ZITTEN. IK WOU JE ZEGGEN DAT IK MEEN DAT JE TOT MEER IN STAAT BENT. JE ZULT DAT MET ME EENS ZIJN. TOON DOOR JE WERK DAT HET EEN TIJDELIJK OORDEEL WAS.
EN IN MEI 1962 ZEI DIE HET ZO....
JANSEN, KOMT HET GELEGEN? GA EVEN ZITTEN. IK BEN LICHT TELEURGESTELD OVER JE PRESTATIES. ZIE JE ZELF EEN JORZAAK?
EN NOU ONGEVEER EEN HALF JAAR GELEDEN ZEGT IE NOG...
JANSEN, SORRY DAT IK EVEN STOOR. KOMT HET GELEGEN — EEN SIGARET? MAG IK PIET ZEGGEN — WE ZIJN TENSLOTTE MANNEN ONDER ELKAAR. HOE ERVAAR JE ZELF JE WERK-MOTIVATIE? NIET ZO GROOT? HOE ZOU DAT KOMEN
MOET JE MEEMAKEN... M-O-T-I-V-A-T-I-E.. IK WERD ER KOTS-MISSELIJK VAN.
WAT ZEI JE TOEN
NIKS... BELEEFD GRIJNSEN EN DAGEN TELLEN.. NOU IK HEB HET GEHAALD. NEEM NOG EEN STUK KOEK!

vloed van het marxisme op het denken in de sociale wetenschappen, aktie en bezetting, enz. zijn we er aan gewend geraakt dat zich ook een opvoedings- en vormingsteorie aan het ontwikkelen is die van aendere uitgangspunten uitgaat dan de burgerlijke en die haar steunpunten vindt in geschriften van marxistiese pedagogen (Zetkin, Hoernle, Makarenko, Kalinin) en libertair-socialistiese (Bernfeld, Rühle) uit de twintiger jaren. De burgerlijke visie levert door middel van haar opvoedingsteorie een quasi-waarden sisteem dat uiteindelijk moet dienen om de strukturen van het bestaande sisteem te helpen bestendigen, aan te prijzen en de jonge generatie erop te konditioneren als een onvermijdelijk iets. Het begrip burgerlijk komt over als een scheldwoord, maar dit komt gewoon doordat de marxistiese invulling van dit begrip bij vele opvoeders niet bekend is, nauwelijks op sociale en pedagogiese akademies aan de orde komt en omdat er geen leerstoel is voor marxistiese en libertair-socialistiese pedagogiek.
Uitgaande van de finale doelstellingen van elk der maatschappijvisies kunnen wij dan, dacht ik, in hoofdzaak tot drie opstellingen komen waarmee we het terrein van onderwijs, opvoeding en vorming benaderen: de burgerlijke, de centralistiese, marxistiese en de libertair-socialistiese. De finale doelstellingen van 1 zijn: handhaven van het bestaande maatschappelijk sisteem en het verbeteren van eventuele uitwassen. Van 11: een radikale struktuurwijziging van de maatschappelijke verhoudingen, produksiewijze en bezitsverhoudingen (socialisatie van de produksiemiddelen, enz) met behoud (tijdelijk?) van een centraal gezag. Van 111 idem als 11 maar onder afwijzing van het beginsel van centraal gezag dat vanaf den beginne gericht is op afschaffing van de staat. Binnen elke kategorie zijn alle mogelijkheden varianten, die generaliseren erg moeilijk maken en vooral binnen 11 en 111 zijn allerlei splinterorganisaties werkzaam. Binnen 1 is het voor de diskussie in ider geval nakkelijk en ook mogelijk om een min of meer afzonderlijke kategorie te noemen die we (alleen doelend op de pedagogiese konsekwenties) de burgerlijke vernieuwingsbeweging zouden willen noemen: een grote vergaarbak van vernieuwingsideeen over opvoeding, vorming en onderwijs die echter nergens het burgerlijk kader doorbreekt en die niet uitgaat van de principieel andere uitgangspunten van 11 en 111 vooral wat betreft het probleem van individu-maatschappij(struktuur).

Het uitstekende artikel van André Mommen in "Verdanda" van juli/augustus j.l. mag ik in dit verband niet onvermeld laten. Maar zijn tweedeling: vormingswerk vanuit een burgerlijke opstelling en vormingswerk vanuit een marxistiese opstelling draagt m.i. onvoldoende bij tot verheldering van allerlei bestaande standpunten. Allerlei vernieuwingsideeen van de burgerlijke pedagogiese kritiek op de bestaande opvoeding (gevoed in hoofdzaak vanuit de maat-

SCHEMA

VORMINGSWERK

vanuit een opstelling in

	burgerlijke en krities-burgerlijke zin	centralisties-marxistiese zin	vrij-socialistiese zin
finale doelstelling	zie boven	zie boven	zie boven
teorie inzake mens en maatschappij	nadruk op de enkeling en zijn mentaliteitsverandering	nadruk op de organisatiewijze van de omgeving, de buurt, het gehele maatschappelijke systeem als gedragsregelaar voor de enkeling	
teorie inzake de organisatievorm	a. hierarchies en (verhuld) autoritair b. law en order	a. hierarchies en autoritair b. partij en orde	a. afwijzing van hierarchie en centraal gezag b. geen vast leergezag
metodiek (algemeen)	a. zgn. waardevrije agogiese metoden b. zacht maken van de autoriteit c. desnoods anti-autoritair	a. strakke lijn in de leer b. veel waarde aan kennisoverdracht en geleide studie	a. geen dogmatiese aanpak bij hanteren van agogiese technieken in dienst van de finale doeleinden
metodiek (t.a.v. groepswerk)	via de mythe van de groep de enkeling het gevoel geven, dat alles anders zou zijn, als hij maar wilde	groepen bundelen tot zeer gerichte aksie op zeer konkrete doelen	het toewerken naar een revolutionair bewustzijn gericht tegen I (kapitalistiese produksiewijze en misstanden) en tegen II (onvrijheid) en op de eigen finale doelstelling

schappijvisies van de sociaal-demokratie en/of D 66) kan men binnen zijn schema niet afbakenen tegen vaak dezelfde ideeen binnen de libertair-socialistiese beweging maar waarbij volstrekt andere maatschappijveranderende uitgangspunten de drijfkracht zijn. Het werk van Ferrer en van Grave, noch zelfs dat van Boeke kan binnen het schema van André Mommen geplaatst worden. Men kan ze als kleinburgers afdoen, maar dat is dan eerder een kwalifikatie van zwakte van het marxisties denken dan van het vrij-socialisties denken. In een volgend artikel hoop ik dan ook het schema van André op mijn manier nader aan te vullen, waarvan ik een bijdrage verwacht tot de teorievorming op dit punt. Een verkort schema volgt hierbij.

Waar kunnen wij nu met het Markelo-model in dit (voorlopige) schema plaatsen? In het model van André Mommen kan het moeilijk geplaatst worden, maar stellig niet in 11. In 1 hoort het echter niet thuis, ook niet in subversie van 1.

Binnen mijn indeling wordt het model gemakkelijk geplaatst binnen 111, op grond van de afwijzing van hierarchiese strukturen. Om dezelfde reden behoort het niet thuis in 11. Wanneer we echter het model niet alleen bekijken op zijn finale doelstellingen en op hoeveel hiervan al gerealiseerd is in de werkwijze, maar nu letten op de werking die uit zal gaan van deze alternatieve organisatiestruktuur dan komen we tot andere konklusies: een volkshogeschool behoort tot de organisatie van de "Vereniging voor Volkshogeschoolwerk" die aanzienlijke ruimere en vager gestelde doeleinden heeft en die in hun totaliteit ingedeeld zouden moeten worden onder rubriek 1. Er hangt dus veel af van het beleid dat de vereniging voert tegenover zijn leden-volkshogeschool en wanneer een geisoleerd lid werkelijk op zijn finale doelstellingen gaat zitten zou dat tot konflikten kunnen leiden.

Vanuit de strakke mentaliteit die heerst in rubriek 11 zou ik denken, dat men niet veel gewicht hecht aan deze "reformistiese" werkmodellen. Vanuit 111 redenerend zou ik zeggen, dat het van groot gewicht is dat er alternatieve organisatievormen worden geschapen en statutair vastgelegd, die zelfbestuur van hen die betrokken zijn bij de werksituatie mogelijk maken. Vooral als we daardoor een beter inzicht krijgen in de wijze van beleidsvoering via zelfbeheer. We wachten de protokollen met belangstelling af.

simon radius



BRIEVEN

(In verband met de beperkte plaatsruimte kiezen wij uit binnengekomen brieven zoveel mogelijk de essentiële fragmenten ter publikatie en beantwoording. Redaksie)

ANARCHISTIESE ORGANISATIE

"Jullie houding t.o.v. Marx deel ik volkomen, alsmede jullie kritiek op alle hedendaagse CPN- en KEN-achtige navolgingen van Lenin (of van de 'Real-politik' van het Kremlin). Maar aan de andere kant lijkt het er enigszins op dat je je over het (harige) bolletje strijkt met 'wat hebben we toch een gelijk', omdat de kritiek dat anarchisten in deze tijd een stelletje ongeorganiseerde individuen zijn, maar al te waar is. Waar immers is een hedendaagse interpretatie van de samenleving te vinden die een richting aangeeft voor aksie? Waar is een anarchistiese organisatie op internationaal of zelfs nationaal nivo? Nog erger: de libertaire ideeën die vorm hebben gekregen in deze eeuw liggen op een zo elitair-intellektueel nivo, dat we rustig kunnen stellen dat elk kontakt met de basis - als deze basis aanwezig zou zijn, want m.i. is die er niet - verdwenen is. Guérin bijv. die een sintese voorstelt tussen de marxisten en anarchisten van deze tijd (hoe kan dat overigens als geen van beiden weten met wie ze moeten praten?), wordt alleen gehoord door de intelligensia, om maar te zwijgen van mensen als Chomsky. Provo en Kabouterbeweging hebben dit alleen maar bevestigd door hun kortstondige en ongeorganiseerde karakter. Dit zijn toch uiterst gevaarlijke zaken voor een beweging die zich ten doel stelt vanuit de basis te gaan werken.

Als ik de doelstellingen van De As goed begrijp dan trachten jullie juist in dat laatste verandering te brengen d.m.v. het gemotiveerd belichten van anarchistiese denkbeelden, zowel door de kern naarvoren te halen zonder in jargon te vervallen, als door de aktualiteit van het anarchisme aan te tonen.

Maar m.i. slagen jullie er slechts gedeeltelijk in om dit kontakt met de basis te leggen omdat er een

schrijnend gebrek aan organisatie is. Een vicieuze cirkel dus: er is geen organisatie, daarom geen achterban, dus geen motivatie en die motivatie krijg je niet omdat er geen organisatie is. Volgens mij moet je die cirkel doorbreken door aan de beide kanten te gaan werken: zowel aan organisatie als aan motivatie, het één niet zonder het ander en omgekeerd."

Amos van Gelderen, Arnhem

De kern van het organisatieprobleem voor anarchistiese aktivisten ligt in de brede gedifferentieerdheid van de scheiding der geesten binnen het anarchisme. In het recente nr. 7 van het blad van de anarchistiese Federatie van Vrije Socialisten wordt een beknopte opsomming gegeven van stromingen die onder anarchistiese vlag opereren.

Troost bij de talrijke bomen die zicht op het bos ontnemen, is de groeiende tendens tot een duidelijke plaatsbepaling, waarbij de FVS zich kenmerkt door een vooralsnog tamelijk vaag streven naar sintese tussen essentiële anarchistiese opvattingen en marxistiese interpretaties onder de benaming libertair-marxisme. In ieder geval heeft de FVS zich nu gedistancieerd van het anarcho-pacifisme en -individualisme en onomwonden gekozen voor het anarcho-sindikalisme. Maar het merkwaardige aan de huidige FVS-leuze ("voor een libertair marxisme") is, dat de libertair-marxisten zichzelf beschouwen als de teoretici van het anarcho-sindikalisme, met onbetwiste voorhoede-neigingen. Wij beschouwen dit als een doekje voor het bloeden, als een zelfrechtvaardiging voor politieke impotentie op het vlak van het praktijkwerk aan de basis. Zonder nu te pretenderen dat wij zelf niet aan dergelijke impotentie zouden lijden, kiezen wij niet voor verbloemde zelfrechtvaardiging of sintetiserende teorie, maar nemen wij de de anarcho-sindikalistiese propaganda ter hand, waar zij met de opkomst van het anarcho-pacifisme is opgehouden. Wij houden noch het werk van Bakoenin, noch dat van Marx in de hand en pretenderen niet in de geest van de één noch in die van de ander of in die van beiden te werken. Wij zijn anarcho-sindikalisten omdat wij hier en nu een anti-reformistiese en anti-parlementaire maatschappij-analyse hanteren, de direkte aksie - al naar de omstandigheden wèl of niet geweldloos - propageren en een gekollektiviseerde radenmaatschappij nastreven.
De mate waarin anarchisten georganiseerd zijn is naar onze mening van minder belang dan de mate waarin anti-reformisten en anti-parlementaristen georganiseerd zijn en het is dan ook op deze punten dat wij zij-aan-zij kunnen en willen strijden met bijvoorbeeld libertaire marxisten en radensocialisten.
Met dit tijdschrift willen wij proberen een bindmiddel te ontwikkelen voor de in allerlei organisaties opererende

anarchisten en simpatisanten. In die zin trachten wij inderdaad, zonder iedere vorm van voorhoede-pretenties, zowel motiverend als ook organiserend te werken.

STEMBOYKOT

"Ik heb altijd gehoord dat wanneer je je stem geeft aan een splinterpartij of wanneer je niet stemt, dit in het voordeel van de grote partijen is. Gesteld nu eens dat een zeer groot aantal mensen onder invloed van deze anarchistiese propaganda besloot niet meer te stemmen, dan zou dit de kiesdeler belangrijk omlaag brengen en daar zouden dan toch de fanatici (uiterst rechts, uiterst links) die zich ongetwijfeld wèl naar de stembus begeven, in hoge mate van profiteren? Zouden op die manier de anarchisten niet juist het ontstaan van een diktatuur helpen bevorderen en zijn zij dan niet verder dan ooit van de verwerkelijking van hun idealen verwijderd? In dat geval zou niet-stemmen kwantitatief wel degelijk iets uitmaken, nl. alles en wel in het voordeel van de vijand."

N. Jordaan-Post, Den Haag

Een dergelijke boykot versterkt het vertrouwen van de bevolking in de kracht van het werkelijke eigen wapen: de direkte aksie. De neiging op alle nivoos het bestuur over te laten aan full time 'deskundigen','die het immers kunnen weten' zal belangrijk afnemen en dat betekent juist een vermindering van de kansen voor een fascistiese diktatuur. Een geslaagde gemotiveerde stembusboykot kan alleen het resultaat zijn van een krachtig politiek bewustzijn van de bevolking. Dat dat niet 'in het voordeel van de vijand' is , moge de geschiedenis van opkomst en ondergang van fascistiese diktaturen afdoende bewezen hebben.

POLITIEKE KONTROLE

"De diskussie in De As nr.3 over 'anarchisme vandaag' trof mij simpatiek door de bereidheid om zonder dogmaas na te gaan wat er moet gebeuren om onderdrukkende apparaten af te breken. Centraal staat m.i. de vraag in hoeverre apparaten nodig zijn en in hoeverre die noodzakelijkerwijs onderdrukkend zijn. Het probleem is dat bij elke belangrijke maatschappelijke aktiviteit - voedselvoorziening, verkeer, kommunikatie - een dusdanig groot aantal burgers belang hebben dat zij niet meer individueel of groepsgewijs beslissingen kunnen nemen die redelijk algemene instemming hebben. Er moeten organisaties zijn die telefooncentrales aanleggen, onderhouden en kabels leggen. Het beheer van deze techniese organisaties is altijd politiek, het moet altijd scherp gekontroleerd worden. Het parlement is daartoe niet in staat, nauwelijk voor wat betreft staatsaktiviteiten en nog minder voor wat betreft de aktiviteiten van de konsurns. Een heel belangrijke oorzaak is het gebrek aan

informatie: als linkse parlementsleden goede informatie krijgen,treden ze wel op, zo is mijn ervaring. In de tegenwoordige verhoudingen kan de overheid zich niet permiteren het parlement aan zijn laars te lappen, het bedrijfsleven is machtiger, maar niet geheel vrij. Taak van de linkse beweging is de nodige informatie bij elkaar te krijgen en het parlement op te laten treden door de latente of aktuele dreiging van de kiezers.(Gelukkig niet altijd, zoals het geval Veronica aangeeft)
Het cntstaan van de Europese Gemeenschap is in dit opzicht een ramp: steeds meer macht wordt bovennationaal uitgeoefend door bedrijven en staten zonder dat dit goed in de gaten gehouden wordt. Links laat het er lelijk bij zitten: hoeveel internationale aksiegroepen zijn er?
Ongekontroleerde apparaten zijn noodzakelijkerwijs onderdrukkend, als onderdrukking gedefinieerd wordt als "onmogelijkheid de eigen situatie direkt of indirekt te beheersen". Aangezien vrijwel niemand zijn situatie ooit zal kunnen beheersen, zal onderdrukking nooit verdwijnen, ook niet in een situatie waarin machtsverschillen veel kleiner zijn.
Het gaat erom de mate van onderdrukking te verminderen door de beheersing van de apparaten te vergroten. Het lijkt me dat een tweevoudige benadering moet worden toegepast: ten eerste de macht van vertegenwoordigende lichamen over apparaten moet vergroot worden en ten tweede moet de macht van het volk over de vertegenwoordigende lichamen vergroot worden. Hiervoor is nodig een zeer hoog informatiepeil; links moet in dat opzicht een prestatiemaatschappij opbouwen. Dit betekent maximale steun aan alle kritiese publiciteitsmedia en scholingsinstellingen en de opbouw van zoveel mogelijk informatienetwerken om de informatie op de juiste plaats te krijgen.
De onderdrukkende apparaten moeten door verstandige propaganda geisoleerd worden. Door het optreden van links moet duidelijk gemaakt worden dat het niet de bedoeling is de ene soort onderdrukking te vervangen door een andere. Dit kan, door waar nodig, afstand te nemen van de praktijken van autoritair links, dat een rampzalige afremmende invloed heeft gehad op de demokratisering van de maatschappij.
Bij alle voorgestelde veranderingen kon rechts in het verleden autoritair links als boeman gebruiken. Objektief gezien zijn het dan ook elkaars bondgenoten.

Egbert Ruitenberg, Utrecht

De oplossing van het vraagstuk van effektieve politieke kontrole op koördinerende apparaten zoeken wij in het zelfbeheer. De inhoud van deze aflevering van De As getuigt van onze denkbeelden daarover.

BOEKEN

libertaire klassieken

In 1873 publiceerde Bakoenin zijn enige werk van flinke omvang. Hij schreef het in het Russies en het zou tot 1929 dureneer het werd vertaald. Na deze Spaanse vertaling volgde in 1965 een Franse van Arthur Lehning (Archives Bakounine). Vorig jaar kwam er een Duitse vertaling uit voor een betaalbare prijs (15 mark). Dit van een uitgebreide inleiding en een aanhangsel met Marx's bespreking van dit werk voorziene 'Staatlichkeit und Anarchie' is een uitgave van het in West-Berlijn gevestigde Karin Kramer Verlag. Een uitgave dus om trots op te zijn. Maar deze kleine libertaire uitgeverij had buiten de waard gerekend. In dit geval heette de waard Ulstein-Springer, die een paar maanden later op de markt verscheen met hetzelfde boek tegen een prijs van nog geen 10 mark.
Kramer bemerkte dat de grote uitgeverijen of zij nu Springer of Bruna heten, wel degelijk libertaire 'klassieken' willen uitgeven, mits financieel sukses bij voorbaat vast staat. Aan -buiten kleinere kring- minder bekende auteurs wagen deze ondernemers zich natuurlijk niet. Dat werk laten ze over aan uitgeverijen als Kramer, dat in de afgelopen jaren in bewonderenswaardig tempo herdrukken van anarchistiese en radensocialistiese literatuur heeft uitgebracht. Zo ontvingen wij onder meer twee pas verschenen uitgaven:' Die revolutionären Aktionen des italienischen Proletariats und die Rolle Errico Malatestas' van de bekende biograaf Max Nettlau(7 mark) en 'Spanische Revolution' van de Engelsman Gerald Brenan (5 mark). Het zijn twee voortreffelijke studies, al is het jammer dat dat van Brenan slechts enkele hoofdstukken van zijn ' Het Spaanse labyrinth' betreft. Het is indertijd in het Nederlands verschenen, maar niet meer verkrijgbaar.
Verder verschenen eind vorig jaar Kropotkins 'Eroberüng des Brotes' (m.i. een toch wat achterhaalde visie op hoe na de revolutie het anarchisties kommunisme zou (kunnen) werken, dat niet in het Nederlands verkrijgbaar is) en 'Marx und Bakunin' van Fritz Brupbacher (het uit 1922 daterende - onmisbare - werk over de eerste Internationale).Deze uitgaven kosten respektievelijk 8 en 6 mark.

Groot sukses heeft het Kramer Verlag gehad met de heruitgave (inklusief recente inleiding) van Lehning's kritiek op de Russiese revolutie en Lenin, dat ook bij Van Gennep is verschenen als 'Radendemocratie of staatscommunisme'. In de Krameruitgave, die maar 6 mark kost, is verder nog het bekende stuk van Maximoff over het syndikalisme in Rusland opgenomen. Voor wie de komplete fondslijst wil aanvragen, geef ik het adres: Karin Kramer Verlag, Postfach 106, 1 Berlin 44. hr

spaanse burgeroorlog

In het boekje 'Anarchisten & marxisten in de Spaanse burgeroorlog' geeft Piet Eimers een uitstekend overzicht van de problemen van de sociale revolutie tijdens de Spaanse burgeroorlog. In enkele hoofdstukken worden achtereenvolgens behandeld: anarchisme en marxisme, Spanje, achtergronden, de arbeidersbeweging, politieke ontwikkeling, het agraries kollektivisme, kollektivisme in de industrie, kontra-revolutie en konklusies (het laatste is vergeten in de inhoudsopgave).
Piet Eimers geeft een groot aantal feitelijke gegevens en getallen. Bij de bespreking van de kollektivisaties -het arbeiderszelfbestuur staat centraal in deze studie- steunt hij op 'L'autogestion dans l'Espagne revolutionaire' van Frank Mintz. Het jongste boek van Gaston Leval (Espagne libertaire 1936 -39) heeft hij kennelijk niet meer kunnen verwerken. Ook Spaanse literatuur ontbreekt.
Hier en daar vond ik een kleine feitelijke onjuistheid (de CNT trad pas in november 1936 tot de regering toe, pag. 76; Berneri werd in mei 1937 vermoord, pag. 86, etc.). In de konklusies wordt m.i. een onjuist verband gelegd tussen de revolutionaire terreur in de eerste dagen van de burgeroorlog en de latere geinstitutionaliseerde terreur, die zich juist tegen de revolutie keerde. Het is zeker niet de minste verdienste van de schrijver dat hij geprobeerd heeft naar alle kanten (anarchisten èn marxisten) 'fair' te zijn, en dat hij bijzonder leesbaar schrijft.
('Anarchisten & marxisten in de Spaanse burgeroorlog', Piet Eimers; uitgave SPUW, postbus 17, Driebergen, postgiro 2553850; 1973; prijs *f* 4,00, per post *f* 5,00) rdj

tien jaar nieuwe linie

De titel 'Van Provo tot Groenevelt' suggereert meer dan deze door Van Gennep (Nes 128, Amsterdam) uitgegeven bloemlezing van tien jaar Nieuwe Linie-artikelen te bieden heeft, al staan er enkele gelukkig aan de vergetelheid ontrukte stukken in , zoals de diskussie tussen Van Duyn en Regtien en het rapport over de macht van de bankwereld. Sommige hoofdstukjes (bijvoorbeeld dat over seksualiteit) zijn nogal magertjes uitgevallen en

andere bevatten nietszeggende stukken. Natuurlijk blijkt er wel degelijk uit dat er in de jaren '63-'73 op allerlei fronten maatschappijkritiek ontstaan is, maar een dergelijke bundeling weekbladartikelen staat of valt met een doortimmerde theoretiese begeleiding en die ontbreekt.
('Van Provo tot Groenevelt', tien jaar verandering zoals geregistreerd in De Nieuwe Linie; uitgave Van Gennep; 1973; 206 blz.; prijs *f* 12,50) hr

dekolonisatie

Nu de komende maanden het zwaartepunt van de wereldpolitiek steeds meer in zuidelijk Afrika zal komen te liggen, is het uitermate nuttig een helder en overzichtelijk handboek te lezen van de geschiedenis van opkomst en ondergang van het kolonialisme in Afrika. VN-medewerker Karel Roskam heeft de feiten vergaard van de ontwikkelingen in het Afrika van de afgelopen tien jaar. Duidelijke groepering van de gebeurtenissen en hun onderlinge samenhang, literatuurverwijzing, persoonsregisters en tenslotte overvloedige illustratie, maken dit boek tot aantrekkelijk en eenvoudig scholingsmateriaal.
("Dekolonisatie van Afrika", K.L.Roskam: Fibula, Bussum; 209 pag.,prijs f.14,90) bch

links richten

Lof voor Van Gennep die (voor f.14,50) een integrale heruitgave op de markt heeft gebracht van het politiek-literaire tijdschrift Links Richten, een maandblad dat in de periode september '32 - augustus '33 verschenen is. Het was een initiatief van het arbeiders-schrijverskollektief van die naam, dat de scheiding tussen kunst en maatschappij wilde opheffen en literatuur bracht die aansloot bij het leven van de proletariër, zoals strijdliederen, bedrijfsreportages en politieke dramaas. De kunst moest een wapen in de klassenstrijd zijn, want alleen op die manier zou het socialisme gevestigd kunnen worden.
Het kollektief Links Richten was in het begin een (Rotterdamse) aangelegenheid van met Sneevliet's RSP en de radensocialistiese GIC verwante arbeidersdichters als Jef Last, Bertus Meijer en Freek van Leeuwen. Al spoedig kreeg de kommunistiese partij een belangrijke vinger in de pap: Last werd lid van de CPH en het blad sloot zich aan bij het op Moskou georiënteerde Internationaal Verbond van Proletarische Schrijvers. Die richtingverandering betekende eigenlijk de dood van het blad. Geert van Oorschot en anderen stapten op en toen Moskou later eiste dat de redaksie zich tegen Marinus van der Lubbe (die van de Rijksdagbrand beschuldigd werd) zou uitspreken, keerden ook Jaques Gans en Maurits Dekker

het tijdschrift de rug toe en hield Links Richten op te bestaan.
De literaire waarde is - naar burgerlijke waarden gemeten - niet zo groot geweest, men slaagde er niet in om van Links Richten een blad van schrijvende proletariërs te maken. Hoe goed de bedoelingen ook waren, het bleef een blad van voor het proletariaat schrijvende kunstenaars en intellektuelen (naast de al genoemden onder meer Joris Ivens, Theün de Vries en Gerard Vanter), waarin veel van de Sovjetkunst werd geëtaleerd.
Hoe klein de eigen inbreng van Links Richten ook geweest mag zijn, het stimulerende effekt dat er op de linkervleugel van de arbeidersbeweging vanuit gegaan is, kan ongetwijfeld waardevol genoemd worden.
(" Links Richten"; Van Gennep, Amsterdam; 304 pag., prijs f. 14,50) hr

roel van duyn, zweet en de ppr

'Zweet' is definitief het laatste boek van Van Duyn dat ik lees. Het staat nu voor mij vast dat deze door allerlei merkwaardige persoonsverheerlijkende tendenzen tot origineel verklaarde figuur in het geheel niets origineels, laat staan iets nuttigs,te melden heeft. Verspild zweet dus, zoals het de kleedhokken van een voetbalteam dat onnodig verloren heeft, met stank kan vullen. Hoe is het mogelijk geweest dat anarchistiese kamaraden in deze kracht een toonaangevende voorman gezien hebben? Het geheel overziend heeft hij immers noch op het vlak van het anarchisme, noch op dat van zijn huidige stokpaard de miljeuproblematiek (die hij geheel isoleert van het algemene klasse-probleem) nieuwe impulsen gegeven? Jawel, in 1964 klopte hij bij de voorganger van De As, De Vrije aan met de kreet 'het anarchisme moet zich verjongen'. Maar zijn bijdragen bleken vrijwel beperkt tot het leveren van vertalingen uit Anarchy en Freedom en dat nog slechts gedurende een blauwe maandag. En wie mocht veronderstellen dat de introduksie van de anarchistiese idee in Provo door Van Duyn mocht zijn geschied is al evenzeer slachtoffer van de mythe, die de grondslag zou vormen van de dikke winst voor kapitalist-uitgever Meulenhoff, behaald op menige bekochte klant van Van Duyn's termen-masturbatie (tegen-kultuur, panies tijdperk, asfalt-ideologie, etc.).
Tegen het eind van zijn Provo-tijd bleek dat Van Duyn wegliep met uitgerekend de minst stabiele teoreticus van het anarchisme: Kropotkin. Maar het enige stabiele in diens teoriën zou Roel nog verraden: een ondubbelzinnig anti-parlementarisme. Belust op bestendiging van zijn valse roem koos Van Duyn nu de gemeenteraad. En om de tegenstelling met wat hij eerder verkondigd had te verdoezelen, kwam Van Duyn op de proppen met het al eerder door Domela Nieuwenhuis (en toen nog heel recent door Chomsky en Agno-

li) ontmaskerde argument van informatie-inwinning uit de machtsinstituten. Alsof de nodige informatie niet reeds via bijv. PSPers in de raad toegankelijk was. Bij zijn jongste keuze, de PPR, (en niet de PSP, want die zit niet in de regering - zie interview in HP nr. 27) blijkt hij al helemaal geen moeite met rechtvaardiging te hebben: hij heeft g e e n argumenten en maakt door de voltallige vertegenwoordiging van de PPR in het parlement zijn eerder gehanteerde argument tevens belachelijk.
Daarmee wordt duidelijk dat zijn nieuwe fetisj - de 'zachte' staat (zie De As nr.3) - niet meer dan de dekking van een smadelijke aftocht moet zijn. Wat blijft er anders over dan te konstateren dat Van Duyn zichzelf zoekt; dat Van Duyn uitsluitend ter meerdere eer en glorie van zichzelf handelt, dat Van Duyn roem zoekt door middel van het oppervlakkig maar populair nakauwen van andermans ideeën en analyses, dat Van Duyn gokt op de twijfelachtige raputatie van de onheilsprofeet door de angsten van onderdrukten geraffineerd te bespelen.



Waar de trend anarchisme is, is Van Duyn. Waar de trend PPR, is Van Duyn. Het was Roel die de Kabouters de gemeenteraad invoerde, het was Roel die ze het parlement in wilde voeren en daardoor de beweging over de kop joeg en het zal nu ook Van Duyn wel zijn, die de PPR aan haar onvermijdelijke ondergang helpt. Maar vóór die tijd heeft het brein zo'n zinkend schip verlaten om zich met veel tam-tam te presenteren als pakweg, anarcho-kapitalist. Tenminste als dat dan de trend is.
Na Bloed en Zweet moeten Tranen volgen. Het lachen zal me nader staan dan het huilen. (bch)

Met Roel van Duyn gaat het nu toch wel bergafwaarts.Hij is lid geworden van de PPR en zijn laatste boek

"Zweet" is zowat het slechtste wat hij ooit op papier heeft gezet. Het boek wordt gepresenteerd als een soldatenroman, maar aangezien Roel kazernes alleen maar van buiten heeft gezien (waar natuurlijk niets op tegen is), wemelt het van de onjuistheden. Een voorbeeld: het in het Nederlandse leger veelvuldig gebruikte FAL-geweer wordt door Roel steevast fall genoemd.(Een voorproefje van fall-out in een nukleaire oorlog?) Goed, het is niet zo belangrijk, maar hinderlijk is het wel.
De inhoud van Zweet is snel verteld. Een Egyptenaar van 1500 jaar voor onze jaartelling raakt als dienstplichtige verzeild in het Nederlandse leger. Omdat deze Ani in de veronderstelling leeft dat hij aan een reis vol beproevingen door het Dodenrijk bezig is, ontstaan er natuurlijk allerlei oubollige verwikkelingen: de commandant Grootjan ziet hij aan voor de dertigste rechter van Osiris en psychiater Doodewaard voor Osiris zelf.
Zweet zo zou je kunnen zeggen,is bedoeld als een diepgaande verhandeling over Goed en Kwaad, Licht en Duisternis, of noem maar op; kortom de Boodschap die Roel nu al jaren lang uitdraagt en het mislukte verhaaltje over Ani is nog een slechte verpakking ervan ook.
Na de atoomroman Bloed, heeft Roel met Zweet opnieuw bewezen dat hij het literaire ambacht niet onder de knie heeft. Daar kan zelfs de stoomcursus egyptologie die Roel in dit nieuwste boek heeft verwerkt, niets aan veranderen. (hr)
("Zweet", Roel van Duyn; Meulenhoff, Amsterdam, 1973; 159 pag., prijs f. 13,50)

NAAMSVERANDERING SPUW IN PAMFLET

Met ingang van 1 augustus 1973 is de naam Stichting Pamflet Uitgeverij Werkgroep Latijns-Amerika (afgekort SPUW) vereenvoudigd tot Stichting Pamflet, kortweg Pamflet. De werkzaamheden van de SPUW zijn zich in de loop van drie jaar over een breder en meer algemeen terrein gaan uitspreiden.
Met deze ontwikkeling in het eigen uitgavenfonds is de opbouw van een breder faciliteiten-apparaat op het gebied van propaganda en aksie gepaard gegaan. De As is een voorbeeld van het algemenere karakter van onze aktiviteiten. Daarnaast is de SPUW gaan samenwerken- allereerst op het gebied van verspreiding - met onder meer de AJ, de Vrije Socialist, Internationale Korrespondentie, de Werkgroep Anarchisme Nijmegen en verscheidene buitenlandse uitgeverijen en groepen. Ook wordt meegewerkt aan het heroprichten van uitgeverij RAM, waarvan de boedel eind 1971 in handen van de AU is overgegaan, hetgeen naar onze mening verschraling in de hand heeft gewerkt. Bij dat alles werkt de naam SPUW alleen maar verwarrend en daarom hebben wij voor een wat handzamere benaming gekozen.
P a m f l e t , postbus 17, Driebergen; postgiro 25 53 850

zelfbeheer

